

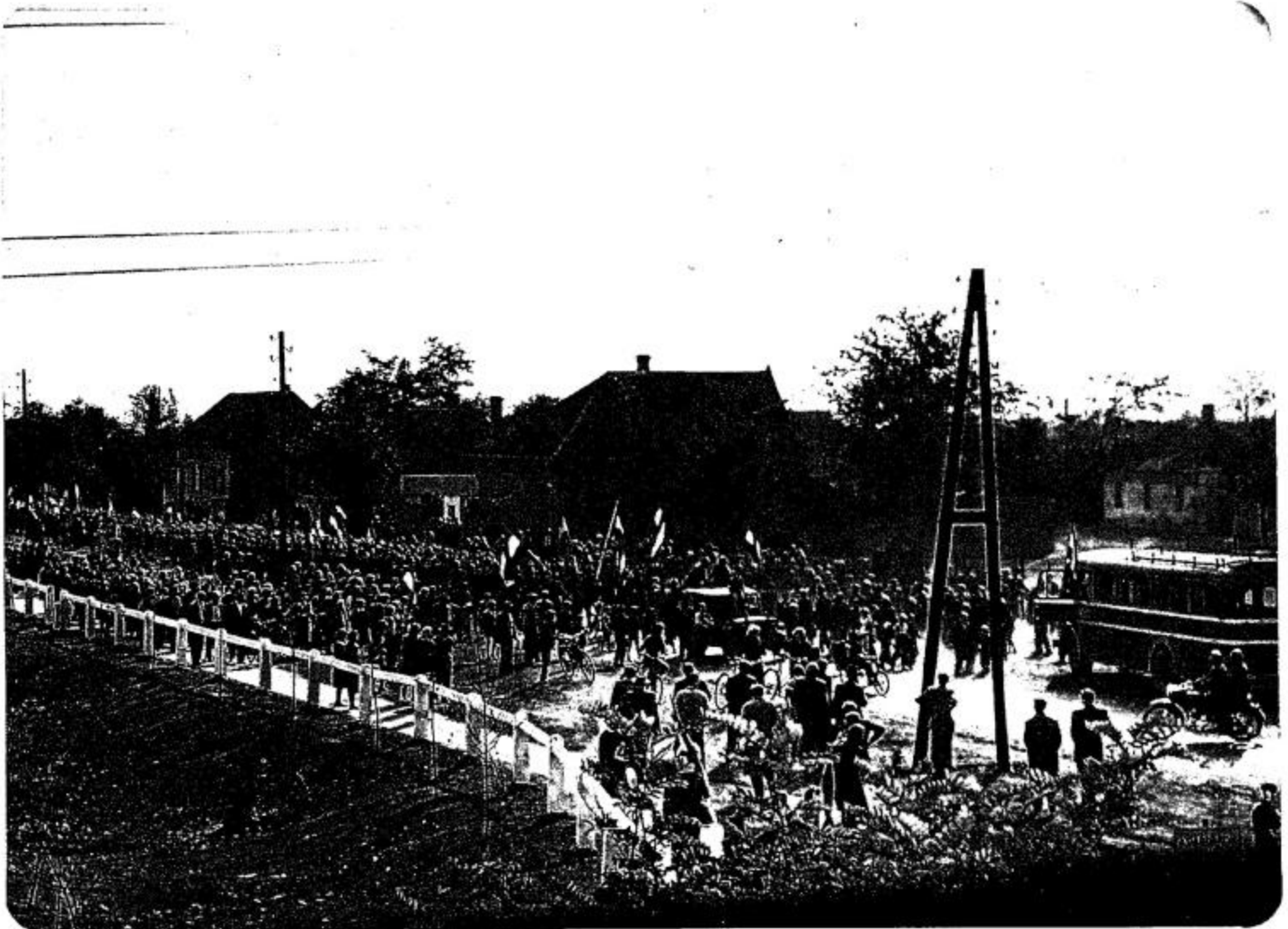
BAJAI HONPOLGÁR

Várostörténeti és Környezetvédő lap

2001. október

XII. évfolyam 10. (132.) szám

Ára: 100 Ft

Fotó: Bérci László

BAJA, 1956. OKTÓBER 26.

...A tömegben, miután látták, hogy fellépésük első eredménye megszületett, új cél fogalmazódott, amit egybehangzó visszaemlékezések szerint egy tüntető kiáltott „világgá”, így: menjünk a laktanyához! A vaskútihoz!...

— Részlet Gergely Ferenc: *Baja, 1956 c. könyvéből* —

Augusztus 20-án

a

Bács-Kiskun Megyei
Községi
által adományozott
díjakat kapták

Bács-Kiskun Megye Tudományos Díja

DR. SOLYMOS EDE

a

Bajai Türr István Múzeum
nyugalmazott igazgatója

Bács-Kiskun Megyéért Díj

SZÉLL PÉTER

Baja Város Polgármestere

Bács-Kiskun Megye Nemzeti Kisebbségeiért Díj

DR. VÁCITY JÁNOS

Egyházi és kisebbségi tanácsnok

MOUSSONG GYULA VISSZAEMLEKEZÉSEI

– részletek –

2.

1881. szeptember első felében nem volt köztartás a képezdében, nem tudtak kellő időre bérlőt kapni. 15-éig hát kiadták a kosztpénzt, fejenként és naponta 36 krajcárt, melyen ki-ki tetszése szerint ehett, amit akart.

A tavalyi két harmadikos lakótársam helyébe jött két elsőéves, kik a képezdei szokások és hagyományok szent törvényei szerint nekem alárendelve voltak, s kikkel szemben én nevelői, oktatói, sőt bíraskodói tekintélyt tartottam, s kiknek esetleges csinytevéseiért, hanyag naplopásáért, sőt esetleges kifogásolható erkölcsi viselkedéséért engem is ért a felelősség. Azt tartottam hát, hogy illik is egy kicsit gondoskodnom róluk. – Fiúk! Ma dinnyét ebédelünk! Hozzatok kölcsöny innét a szomszédból talicskát, menjetek a szigetre, és töltsétek meg azt görögdinnyével, mit majd közösen fize-tünk. Megjött a dinnye 9 krajcárért egy púpozott, lespárgázott talicskával, azonfelül még két órasi példány, mit a fiú a

talicska mellett karjaiban cipelt. Nemcsak ebédre volt jó a dinnye, hanem még inkább vacsorára. Kenyerünk a legjobb, amit a Bácska nyújthatott. Tejet pedig olyan pompás zsírosat tudunk szerezni, hogy olyat még a képezde se látott, és pedig dupla porciót egy semmiségért — hellyel közzel szalonnára jött gusztusunk, amit azonban én sohsem tudtam nyersen élvezni. Megsütöttem azt, mikor a gazdám felsége főzött.

Vasárnap persze a legpazarabb ebédben volt részem az apátéknál, az én édes kedves Dani bácsimnál, aki annyira örült jöve-telemnek, hogy mindennapra meghívott finom kosztra. De — mondok — azt el nem fogadhatom; nekem nemcsak gondoskodnom kell az én két fiatal társamról, hanem példammal is meg kell mutatnom, hogy a mi olcsó kosztunk milyen jó, és éppen nekünk a legtökéletesebb; (azt éreztem ugyanis pár napi próba után, hogy a bajai dinnye a legjobb szer mindennemű lélek-beli szomorúság és levertség ellen.)

„De, te gyerek, mintha már nem lennél a régi” s erősen a szemem közé nézve — „Te valami nagy kataklizmán mentél át, leolvasom az arcodról, mely azelőtt úgy nevetett, most aggodást mutat és szomorú!”

„Egészen úgy van, édes Dani bácsim. Most már lábadozom, de még két héttel ezelőtt majd meghaltam a búbánatomban!” A Grósz most nagy szemekkel, mély részvétel meredt rám. D. bácsi látta, hogy itt nem tudok beszélni, bevitt hát a belső szobájába, magával szemben leültetett, és kérdezte: „Ki hozta rád a búbánatot?” „Erre igazán nem tudok bizonyosat mondani, lehet, hogy a szerencsém, de még inkább a szerencsétlenségem, lehet hogy a tudatlanságom, túlérzékenységem, de minden esetre része volt abban Ilkának, ki angyalian szép és igéző, de mással szeretett táncolni, mit már nem bírtam nézni.”

Kénytelen voltam az ő érdeklődő kér-

déseire körülményesen és színesen elmondani mindazt, amit már a múlt évtől mostanáig mint mély, szívbeli titkot ápoltam magamban, elmondani a mostani találkozás körülményeit, a bácsimék hozzájárulását, beszélgetéseinket, a névnapitáncvigalmat, annak minden következményét a jobb gyepelőszerű meghúzásáig.

Sokszor helyeslőleg, majd tagadólag ingatta fejét D. bácsi, aztán: „Neked már kezdettől nem lett volna szabad, pláne a templomban a szemébe nézni annak a leánynak, az ilyenből jön minden baj, mert ettől bizony az a leány sem maradhatott közömbös, s úgy lehet, szenvedett is, epekedett is utánad... S ha te tudtad, hogy még nem kérheted meg, minek elegyedté vele bizalmasabb és szenvedélyesítő beszélgetésbe? Hibának tekintem azt is, hogy a leánynak már oly fiatal korában adnak alkalmat, hogy a vidéki gavallérokkal ismerkedjen, táncoljon. Ha nem keveredtél volna oda, most könnyen fűtyülhetnél, de ezek után csak annyit mondd: vesd ki mindazt a fejedből, ami lehűz, aztán persze, vezekelned kell, mert ez a dolog rendje. Adj hálát az Istennek, hogy nagyobb erkölcsi károd nélkül sok tanulságot meríthetsz az esetből! (D. bácsi 50 év körüli ember volt.)

A következő vasárnapon a Grószai vett gondos pártfogásába (úgy látszik, fia elmondhatta esetemet), pátyolgatott, simogatta az én fejemet, és vigasztalt, hogy lassan-lassan el lehet az ilyet felejtetni, de ha mégse, akkor is mindenféle mód lesz a reparációra majd a jövő nyáron: addig azonban gondolnom nem szabad Somogyra meg bálókra!

Két hétig — napi 6 krajcár költséggel túlnyomóan dinnyéből éltünk, s talán sohasem éreztük magunkat boldogabbnak, megkönnyebbültnek, vidorabbnak, mint éppen akkor! Legalább én így voltam vele. Megszűntek lassacskán a fájdalmas viharzások a szívem körül, az édes emlékezések meg már nem oly tolakodóan szóltak a napi dolgaimba. A dinnyét kezdtem áldani. És amikor már a képezdében teríthettünk a gusztusos és fősleges ízű kosztanak, a bőséges dinnyefogyasztást nem hagytam abba egész a szezon utolsó darabjáig. Igazi húsevő sohse voltam, csakis a legpompásabb falatokat tudtam nagy gusztussal megenni. Jellinek (a legzseniálisabb muzsikus, kivél az életben összekerültem) — akiről már említést is tettem — asztali átellene sem volt, neki szoktam a tényérjára vetni a nem kívánatos részeket, mikéért igen hálás tudott lenni. Ő igen gyakran késett

el a reggel fél 8-kori tej és két zsemlyéről, ilyenkor ezen élvezeti dolgok — egész jogosan — rám tekintettek; s mikor észrevettem, hogy az ilyen dupla adag nekem mennyire jól jön, ennek bebiztosítására azt az ajánlatot tettem J-nek, hogy átengedem a mindennapi bőséges húsporciómat, levest, sült auflagokat, finom pörkölteket (!), de a csuszát nem — és a vasárnap pecsenyét (ilyent D. asztalánál kosztoltam úgyis), viszont J. nemcsak a téli hónapokban (amikor úgy sem tudott $\frac{3}{4}$ 8-nál előbb felkelni), hanem az egész tavaszon át — a képesítőkig — átengedi nekem a teljes reggelijét. Amikor ezt a megállapodásunkat a mindig jelenlevő segédtanárunkkal (Scherer Sándor, később ő lett az igazgató) közöltük, annak az volt az észrevétele, hogy J. ugyanis lump, hát természetesen nem is kell neki a reggeli, hanem nálam úgy látja — alighanem baj lesz, elveszítem azt a pompás tornaformát, amely a záróünnepen múlt júniusban mindenkinek annyira imponált, mikor minden partneremet a hátára fektettem. Megígértem neki, mihelyt érzem acélos erőm hanyatlását, abbahagyjuk a cserét.

Hálát adok a jó Istennek, hogy mindig oly gondolatot juttatott hozzám, mely nekem üdvös volt, s körém oly viszonyokat teremtett, mik nekem egészséget, erőt, haladást jelentettek.

A legkedvesebb volt nekem az évben, hogy októbertől kezdve már a gyakorlóiskolában jutott szerepünk. Gyakorlati tanítást kellett tervezni adott tantervi anyagra, azt bizonyos napokon a kis tanulók előtt szépen, gyakorlatiasan, ötletesen végigcsinálni. Itt tűntem ki legjobban a társaim közül. Sohsem jöttem zavarba, mikor a kis hallgatóimat megszólítva — azok bármi kérdést, fogas kérdést fölvetettek.

Elterjedt a vélemény felőlem, hogy Moussong tanításain nem unatkozik a megfigyelő társaság, és sokszor hangos meglepedésének is adott kifejezést. Gyakran bejött engem hallgatni dr. Bartsch Samu igazgatónk is, és meglepedéssel konstatálta: „meglátszik a mozdulatán, beszédin az ősi tanítónemzetség minden erénye, tudása.”

Fonyó Pál hitoktatónk első műve „Magyarozott elemi káté az elemi iskola I. osztályában” (ebben az összes hittani órák teljes anyagát úgy dolgozta meg, hogy azt szóról szóra követhette a hitoktató akár falun, akár nagyobb helyen). Jobban, szebben és érdekesebben már

nem lehet tanítani. De amint ezt a könyvét tavaly és még azelőtt szétküldöttük, oly óriási hatással volt mindenfelé, és a papi lapok hasábos dicséretiádkat zengettek Fonyóról, hogy ez fölbiztatta őt további 2 kötetre: a második és a harmadik oszt. hittani anyagának megírására. Csak természetes, hogy mikor ő várakozáson felüli, egészen óriási megrendelést kapott, hát meghívott, hogy ünnepeljünk (hisz az én írásom ment mindig a nyomdába). Ünnepeltünk szépen, és titkon tegeződünk (nem lehetett idősebb 35 évesnél).

Jött tehát a könyvek expediálása. Naponta estefelé hozzá futottam szépen csomagolni, lespárgázni, pecsételni, címeket írni stb. meg sült gesztenyét élvezni és pecsétes, vignettás, karcsú üvegekből és stancisli poharakból borozgatni.

Különös gondomat képezte az előírással tárgyak mellett, hogy a zenének s különösen annak elméletének, irodalmának és oktatási anyagának mélyére hatoljak, továbbá a rajzban magamat, amennyire csak időm engedi, tökéletesítem. Azért a lehetetlen utazási viszonyokat nem is átkoztam, hogy karácsonyra, húsvétra nem bírtam hazajutni, megteremttem azért magamnak az ünnepi hangulatot a saját tevékenységgel. Karácsonykor több zenei szakmunkát tanulmányoztam át, húsvétra pedig meghozattam magamnak 5 forintért azt a pompás festészeti szakmunkát (antiquariumtól) „Handbuch der Ölmalerei” von Elbinger, melyből annyit tanultam, amennyit egész életem át használhattam (most Tódornál van). Meghaztatam a használatos olajfestékeket, ecseteket, olajsilkét, kenőpengét stb., magam alapoztam egy darab vásznat, aztán festettem az asztalon. Állványom, amelyen a képet függélyesen lehetett volna elhelyezni — nem volt, széktámla pedig nagyon alkalmatlan az ilyenek, s azonfelül nem is szabadulhat az ember a levegőben úszkáló portól, mely folyton az ecset alá kerül. Ennek dacára megbizonyosodtam, hogy máris tudok egy kicsit ebből a technikából, s majd a vakációban alkalmam lesz, érdemes is lesz magamat tökéletesíteni ebben a szakmában.

A tanév vége felé azokat a képezdésrajzokat válogatták össze, melyeket érdemes lesz a fővárosban rendezendő rajzkiállításra elküldeni. Valamennyi darabomat elfogadták, mert azok mind meghaladták az átlagos szintet. Ezekről még lesz szó.

Már június elején kellett egy pár osz-

tálytársammal a Vkm-in-hoz (Vallás és Közoktatási Minisztérium) folyamodom, engedje meg jeles előmenetelünkre való tekintettel, hogy a különben előírással próbagyakorlati évet elengedje, és nálam a fiatalságtól is tekintsen el (ugyanis május 27-én még csak 18 éves lettem).

A miniszter engedélye a képesítő vizsga megkezdésekor még nem jött meg! Mi lesz hát most?

Amikor a ministeri válasz késedelmezése miatt a legnagyobb trémában voltam, belép a szobámba egy pécsi úr, mint a Zsolnay-majolikagyár megbízottja, ki Pesten járt, és ott a rajzkiállítást megnézte, hogy a gyár részére megfelelő rajztudású egyéneket kiszemeljen. (Akkor Budapestről Pécsre nem volt vasút, hajóval kellett Mohácson át közlekedni.) Azt mondta nekem, hogy Baján csupán azért szakította meg útját, hogy engem, kinek rajzai a kiállításon általános tetszést arattak, és ezért a zsűri 1 db arannyal azokat ki is tüntette — (Tőle hallottam először) —, felkeressen, és jól felfogott jövőm érdekében arra beszéljen rá, hogy a gyárba lépjek rajzosnak, festőnek, ahol már kezdő fizetésképpen 80 forintot kapok egy hónapra, amikor pedig jól belejöttem a technikájába, akár 150, sőt szorgalommal 200 forintot is elérhetek. A tanítóságnál akkoriban még a legjobb esetben sem lehetett 33 forintnál feljebb mennie havonta!

Mondanom se kell, hogy ez az ajánlat nekem nemcsak szabadságot, boldog jövőt és független existenciát jelentett, hanem különösen boldog érzéssel töltött el a tudat, hogy nekem hasznomat tudják venni más téren is, nemcsak mint tanítónak, és tudásommal, szorgalmammal megbecsült ember lehetek, ha netán büdös lenne az iskola. Kedves is lett volna a dolgot perfektuálni, de előbb meghallgattam az igazgatót, mi lesz, ha a képesítő kezdődik, és nekem engedélyem nincs, mert én ki nem bírnék még egy gyakorlási évet künn a falun! És ha egyszer kikerülök a képezdeből, itt már soha se látnak engem! Azt feleli erre a jó ember: „Tudja mit ... képesítőzzön „blindre”, ha késik is az engedély, de megjöhet a végén, aztán a képesítése „gilt” lesz. Úgy beszéltem hát meg a pécsi úrral, hogy momentán kötve vagyok, itt képesítőzöm előbb, aztán okvetlenül szép vakációt akarok élvezni, és aközben megírom, mikor kezdek szeptemberben a passziós dolgot. Ebben ma-

radtunk hát. És üdvözlés Pécsre! Az egész tanévben valami rendkívüli dolog nem adta magát elő, mindenkor jó előre felkészültem, nem ért soha meglepetés vagy kellemetlenség. Persze tudták azt tanáraim is, hogy nagyon érzékeny, kényes, de mindenekfelett igazmondó, mindig otthon kuksoló és valami titkos bánat miatt komoly, sőt néha komor ábrázatú fiú voltam. Mindnyájan respektálták gyöngéimet, és sympáthiájukkal gyakran kitüntettek. Talán Fonyó súgott nekik felőlem egyet mást. Fonyót megkértem, hogy mivel az ő tárgya: „Hitelemzéstán” volt a legelvontabb és legnehezebb, tegye meg nekem, hogy ne minduntalan feleltessen, mert képtelenség lenne az összes leckét úgy megtanulni, hogy fényes legyen minden felelet! Ő tapasztalta, hogy az órák alatt gyakran nézek ki az ablakon Baranya-Somogy irányban, hát azt mondta: eztán csak akkor fog feleltetni, ha az ablakon keresztül a dunántúli irányokra nézek, minden más esetben békén hagy. Hát ennek óriási könnyebbségét tapasztaltam! Megtanultam azért minden leckét, de fényesen — csak három hetenkint egyet. Öröm volt így élni.

Egyebekben sablonosan ment minden, tehát megspórolhatom a leírását.

Hogy aztán milyen paradicsomi élet volt, mikor az osztályvizsga gondját is elvetettük, már a fentiekből kiviláglik. Azt mondtam magamnak. „Gyula, meg vagyok veled elégedve; aki minden dolgot becsületes nekigyürkőzéssel és gonddal elvégeztél, most már biztos a jövőd, ne nyúzd magad, örülj a gyönyörű időnek, sétálj, amíg jólesik, és — vess ki magadból mindent, ami még tavalyról maradt benned, mert most lépsz az életed új szakaszába, amely csupa jót és szépet ígér, és ha akarod, minden kedvességével elhalmoz.

Sok új barátságot kötöttem is azoktól a collegáktól, akik egy év falusi praxis után jöttek most Bajára, hogy a diplomát megszerezzék, temérdek kérdésemre kaptam választ, mely a künn való szabad életvezetés, a fiatalembernek társadalmi szereplése problémáival függ össze. Saját, sokoldalú tapasztalataikkal engem megokosítottak, én pedig hol az egyikkel, hol a másikkal correpetáltam olyan tantárgyakat, melyekben náluk valami tájékoztatásot, vagy hiányos tudást vettem észre. Legjobban kedveltem ezek közül régebbi barátomat, Radics Jóskát, aki Hőgyészen töltötte a praxisévet; hát

ettől lehetett újat is hallanom, mert az udvarlásnak, eleganciának, adósságcsinálásnak, gavallériának olyan mestere volt, mint a zenének!

Ismertem aztán mindenkinek gardróját, és láttam, hogy csak két-háromnak van fekete ruhája. Hát akkor nekem mi nek? Ráérek arra, ha majd bálba muszáj mennem. Jósziántamból azért nem csinálhattam volna feketét még akkor se, ha nem én fizetem. Minthogy pedig a jágonaki szívességet semmiképp se akartam igénybe venni, hát keresményemből előre spóroltam 36 forintot, ezt aztán így osztottam be: 26 forint finom angol kelméből való elegáns ruha; 4 forint egy pár gyönyörű lakkcipő és 5 forintért vettem egy bécsi antiquáriumból újdonság új könyvet: Harless: „Anatomie für Künstler, mit Atlas” — Ezzel aztán olyan messze kerültem jószándékú és kedves Nina nénim melegengetett terveitől, hogy magam is megörökönyödtem, ha a tükröt néztem.

A képesítő idejére tényleg nem jött meg a ministeri engedély. Én a legangyalibb flegmával a ládám fenekére csomagoltam a könyveimet, és az én kedves új barátomat, az Anatómiát hurcoltam mindenfelé magammal. A képesítő egész tartama alatt is azt olvastam, és ha az egyes tárgyaknál a felelés sora rám került, a legnagyobb flegmával és bizonyos elbizakodott fölénytel traktáltam az anyagot, mely a vizsgai elnököt, Czirfusz kir. tanfelügyelőt csaknem kihozta a pöffeszkedő és a tanárokat semmibevevő sodrából. Három ilyen esetem is esett. Történelemből a púni háborút kellett elmondanom. Az előttem felelők mindenké 10 percig beszélt; az én tézisemnek fél óra se sok, ha a könyv teljes anyagát akarom elmondani az ember. Nem sokat teketóriáztam, elmondtam azt az anyagot, amint azt az áttekintési könnyítő „Dióhéjban” című könyvecskénk tárgyalta. El is múlt a 10 perc és ő még nem mondta: elég. Kivettem az órát és kérdőn nézek tanáromra. Meg is értette, és jelenti az elnöknek, hogy a tézist kimerítettem. Az elnök: „Többet nem tud?” Én: „A dióhéj” szerint mondtam el. A könyv anyagát nem lehet tíz perc alatt elmondani. Elnök: „Kissé hézagosak az ismereitei.” Erre azonban nem válaszoltam, mert borzasztó méregbe jöttem, aki minden körülmények közt nagyobb történelem-tudással rendelkezem, mint öt olyan vizsgabiztos, hisz ez nekem kezdettől passziós kedves tárgyam volt; és jelesen alul soha nem adtam.

Így jártam a növénytannal is. Rám került a capsella bursa pastoris". Elmondtam mindent, amit erről a szerény és milliószor megcsodált, mégis semmibevert kis növényről elmondani szokás, s a végén ő, aki azalatt mással beszélt, tán szavamat se értette, még nem mondja: elég, hát most jusst is hallgattam, és nem mondtam el még egyszer — mint azt a tanárom szerette volna — Ott egyen a fene!

Ebből is „elégégesem” lett. De mert három az igazi tánc, hát végül tornából is sikerült elégségest fogni, a leghallatlanabb istenkáromlást, amit egy ilyen tanmarha elkövethetett. Mert hiszen ha teljesen eltekintünk attól, hogy a polgáritól kezdve egész az utolsó képzői évfolyamig mindenütt megtapsolt és dícsért előtornász voltam, hát azt meg már a városban is tudták, most a tornaünnepélyeken sokszor látták, hogy a súlyemelésben és birkózásban egész kivételes legény voltam, akit sohse bírtak legyőzni!

No de valami csöppnyi igazuk mégis volt! De ez az igazság csak sanda bestiák eszköze ezúttal.

A képesítő befejeztével senki se tudta, lesz-e tornavizsga, csak mondta a csoportban valaki — „mégis jó lesz, ha reggel 9-re összejövünk!” Ej, mondok — elég volt már mindenből! Nekem már ne vezényeljen senki. Gyere, Jóska! Most majd nekünk húzza a cigány, és ölég lesz, ha holnap 10 felé jövünk ide búcsúzni.

Úgy lett, amint mondtam, víg, danázó éjszaka után reggel csak 9 felé kászolódtunk föl, és mire a képezdésbe ballagtunk, jöttek is már kifelé a megcsappant számú tornavizsgálók. A meg nem jelentek és későn jövők, szám szerint nyolcan, kivétel nélkül „3”-ra lettek kegyelemből osztályozva!

Nem baj. Nem volt ott már más tanár, mint az igazgató meg a Scherer, kik az intézetben laktak. A többiektől el se mentünk búcsúzni, csak föl az irodába mentünk, megadtuk vakációi címünket, hogy diplomáink elküldhetők legyenek. Akkor hozta a posta a nagy pecsétetes ministeri levelet, melyben nekem megengedik a képesítő vizsgára való felvételemet! Tehát „Gilt”.

Moussong Gyula

Az Eötvös József Főiskola szeptember 9-én tartott tanévnyitó ünnepélyén huszonnégy pedagógus részesült díszoklevélben.

Arany díszoklevelet kapott:

Borits Antal
Csiki Aladár
Farkas Ferenc
Iván László
Dr. Juhász Károly
Dr. Kiss Lászlóné
Mándy István
Dr. Nagy István
Palotai István
Papp János
Pereszlényi Ernő
Pintér Károly
Sarkadi Nagy Sándorné
Szalay Sándor
Szűcs István
Tettinger Antalné

Gyémánt díszoklevelet kapott:

Gyimes Gyuláné
Hamvas Istvánné
Orosz Ernőné

Vas díszoklevelet kapott:

Dienes Antal
Kápolnás József

Rubin díszoklevelet kapott:

Biczók Sándor

A díszoklevéllel kitüntetett tanítóknak tisztelettel és szeretettel gratulálunk, és további boldog éveket kívánunk.

a szerkesztőbizottság

Szegeden, a Bartók Béla Művelődési Központ B. Galériájában nyílt meg 2001. március 22-én Weintrager Adolf festőművész önálló kiállítása. A tárlatot Bálint Péter pszichológus, a család jó barátja nyitotta meg. Bálint Péter egy egészen különös aspektusból (a psziché, a pszichiátria, a pszichológia nézőpontjából közelítette meg és értelmezte a festő, a művészet és a közönség kapcsolatát. Gondolatébresztő sorait és a kiállítás képeit most a Bajai Honpolgár olvasóival is megosztjuk:

Kiállítást megnyitni mindig rendkívül megtisztelő feladat. Megtisztelő, ugyanakkor egyszerű is. Ki kell akasztani a képeket, ki kell nyitni az ajtót, meg kell gyújtani a villanyt, és be kell engedni a látogatókat. Van azonban valami, ami ennél sokkal, de sokkal nehezebb: ez nem más, mint elmenni és megnézni a kiállítást. No nem a protokoll miatt, hanem, mert amikor az ember átlépi a terem küszöbét, valójában egy egészen más világba lép: a hétköznapból az ünnepbe. Saját territóriumából a művész világába. És ez bizony kényes határ. Ha nem tudom az ajtón kívül hagyni értékeimet, vágyaimat, érzelmeimet, akkor könnyen lehet, hogy ítéletek, indulatok születnek bennem, de valamiféle távolságtartás egészen biztosan. Ha ez így történik, keserű a szájíz. Ha azonban kint tudom hagyni jól-rosszul ismert magamat, csodák történhetnek: találkozások, felismerések, rádöbbenések, boldogság és öröm. Olyan benyomások, amelyek a katarzisz vágyott, ám sokszor borzongató pillanatait kísérik.

Delpfoiban erre így hívták fel a láto-

REJTETT TÜKÖRKÉPEK

gatók figyelmét: Ismerd meg önmagad! Találkozz önmagaddal!

A XX. század nagy gondolkodója, a svájci pszichiáter, G. Jung írja: „Aki elmegy önmagához, az kiteszi magát annak, hogy találkozik önmagával. A tükör nem hízeleg, híven mutatja, mi tekint bele, nevezetesen azt az arcot, amelyet a világnak soha meg nem mutatunk, mint-hogy elrejtjük a „persona”, a színészmaszk mögé. Ám a tükör a maszk mögötti valódi ábrázatot mutatja.”

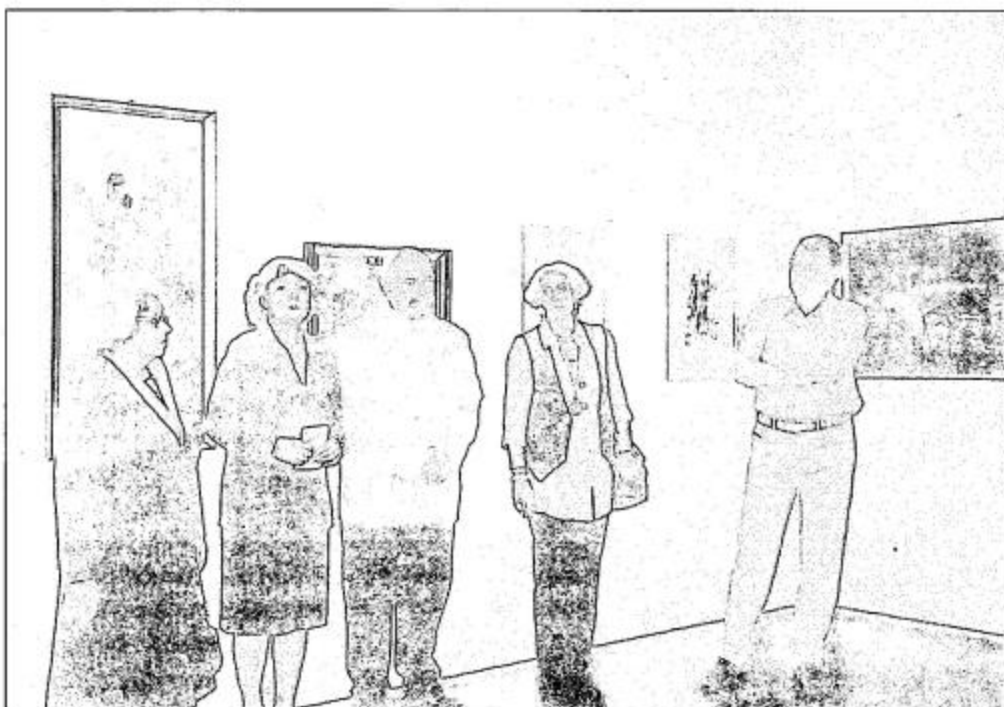
Nos ha ilyen az egyszerű tükör, akkor ugyan milyen lehet egy avatott művész — mint Weintrager Adolf — által készített, gondosan megmunkált? Varázslatos és félelmetes. Ugyanis a művészeti alkotások rendelkeznek azzal a mágikus tulajdonsággal, hogy a világot tükörként állítják elénk, és mi (ha van bátorságunk) megfürdethetjük benne arcunkat.

Gondolatmenetem e pontján vissza kell térnem a kezdetekhez: vagyis, hogy miért mondtam: nehezebb valakinek belépni egy kiállítás ajtaján, mint megnyitni magát a tárlatot. A válasz sem kevésbé összetett: a belépőnek kell megnyitnia önmagát. Vagyis le kell vetkőznie szerepeit, külsőt és belsőt egyaránt; hozott tudást és emóciót, hogy ily módon ártatlanul tekinthessen a „varázstükörbe”. Mindez igen nehéz feladat: hiszen ebben a helyzetben nem a király a mezíten, hanem az alattvaló.

Micsoda botrány! Ha csak tehetjük, elkerüljük. Így aztán, cipőnket persze gondosan letörölve lépünk a művek létrehozta térbe. Ám ahelyett, hogy felismereni igyekeznénk arcunkat, önmagunkat, értékelni, ítélkezni kezdünk. Tudókká válunk, bírálókká — s a szerepek számtalan variációját felprobáljuk.

Így végül az elővigyázatlan, gyáva látogató egy réges-régi történetet elevenít meg: azt a bizonyos első almaszüretet, amelyet az egyre inkább homályba vesző paradicsomban összeülek követek el. A pszichológia ilyenkor projekcióról, kivetítésről beszél (akik az átlagemberek sorából kilógnak — különös tekintettel a főlének magasodókra, a mindenkori másfélék, ún. projekcióvonzókká válnak). Már is kész a csapda! A tükörben magunkat látjuk ugyan, de a művész vonásait véljük felfedezni benne. Ez bizony kár! Weintrager Adolfnak nem ez volt a szándéka. Ő a lélek tágasságát, mélységét és magasságát, fényességét és árnyait, a mindent mutató tükröt alkotta meg műveivel, hogy segítségével később elindulhasson a nagy párbeszéd: én és magam között! Kívánom mindenkinek, hogy így legyen!

Kovács Zita

Az égi tűz földi csiholója

Ne Prometheusra gondoljon a kedves olvasó, ő csupán az olimposzi istenektől csent tüzet a fagyoskodó emberiségnek. A második tűzgyújtás magyar máglyarakója — akiről írni fogok — a Nap belső kohójának pokoli izzását lobbantotta fel Földünkön. A hidrogénbomba tízmillió C°-os tűzgömbjének iszonyú sugárzása nem hasonlítható a prometheusi jótéteményhez, az ember barátjává szelídíthető lángokhoz. A természet zabolátlan erőinek felszabadítása gonosztettekné tünhet, ám e kézenfekvő következtetés téves lenne. A szörnyű találmány szükségszerű terméke volt annak a kornak, amely a XX. század végén zárult le.

Történetünk főszereplője, **Teller Ede** 1908. január 15-én született Budapesten. Fogékonysága a természettudományok iránt korán megnyilatkozik: 1925-ben megnyeri a középiskolások országos fizikaversenyét. Zsidó származású, ezért a numerus clausus miatt egyetemi tanulmányait a karlsruhei műszaki egyetemen végzi. Vegyészmérnöki oklevelet szerez, és Németországban telepedik le. Münchenben súlyos baleset éri: mozgó villamos alá zuhanva elveszti jobb lábát. A művétagkészítők technikai ügyessége és Teller akaratereje kompenzálja a sors gonosz gáncsvetését. Mozgásán testi fogyatékosága alig vehető észre; bot használatára csak aggastyán korára kényszerül.

Az ifjú vegyészmérnök érdeklődése a fizika felé fordul, és mély tudásra tesz szert a kvantummechanika, valamint az atomfizika területén.

A náci hatalomátvételt követően Németország elhagyására kényszerül. 1935-ben az Egyesült Államokba utazik, és a washingtoni egyetemen kezdi meg mind magasabbra ívelő tudományos pályafutását. 1939-ben az uránhasadással megvalósítható termonukleáris reakciókkal kezd foglalkozni.

Mikor 1942 októberében Oppenheimer professzor összegyűjti azt az agytrösztöt, mely Los Alamosban kidolgozza majd az atombomba konstrukciós elveit, a csoportban egy igen tehetséges, de önféjű, elgondolásaihoz makacsul ragaszkodó magyar fizikus is bekerül.

Teller Ede nevét — ő a nehezen kezelhető új munkatárs — a szakemberek jól, de a közvélemény egyáltalán nem ismeri. Wigner Jenőn, Szilárd León és Neumann

Jánoson kívül a negyedik magyar, aki fontos beosztásban működik közre a világ első atombombájának előállításában. Pontosabban: a busafejű, bozontos magyarnak az arisztokratikusan kifinomult Oppenheimer Los Alamosban nem sok hasznát veszi. Teller rögeszméje ugyanis az, hogy az atombombánál sokkal nagyobb hatóerejű hidrogénbomba előállításán kellene dolgozniuk.

Az előbbi az elemek periódusos rendszerének utolsó elemét használja nyersanyagul, az utóbbi módszer a legkönnyebb elem, a hidrogén nehezebb anyaggá való átalakulásakor felszabaduló energiát aknázza ki. A szellemi párviadalban Oppenheimer elgondolása győz. Minden jelentős fizikus vele ért egyet, és mint utólag bizonyosul, a hidrogénbombához az út a hagyományos atombomba előállításán keresztül vezet el.

A háború befejezése után azonban a Szovjetunió is előállítja a félelmetes fegyvert, és a sokkal sebezhetőbb nyugati világon elhatalmasodik a félelem. Churchill fultoni beszéde elhangzott már, és az ún. hidegháború — mely a jelenlegi generációnak egy letűnt történelmi periódus csak — dermesztő légköre üli meg az Egyesült Államok népét. Kétségtelen, a NATO-vá tömörült nyugati szövetség lélekszámban, ipari potenciálban és technikai fejlettség területén meghaladja a keleti tömb erejét. Csakhogy a Szovjetunió gátlástalan, továbbá az ellencsapásokra kevésbé érzékenyen reagáló ellenfél, ezért Amerika vezető körei lázas kutatást kezdeményeznek olyan elrettentő fegyver előállítására, mely az orosz medvét végleg ázsiai barlangjába űzné.

Ezekben az években kerül a nyugati világ érdeklődésének előterébe Teller Ede személyisége. Oppenheimerrel lefolytatott párviadala — melyet az irodalom is feldolgozott — ezúttal a magyar fizikus győzelmével végződik. Az amerikai atomprogram irányítója Teller lesz. 1952 novemberében egy ház nagyságú szerkezet robban, iszonyatos, soha nem látott méretű tűzgömböt bontva ki Eniwetok szigete felett. Az első hidrogénbomba-robbantást — mely pusztán a folyamat megvalósíthatóságát bizonyította — rövidesen követi a Boeing óriásbombázók által szállítható valódi hidrogénbomba előállítása. Az atomfegyverkezési ver-

seny folytatódik, ám a Teller irányította szervezet kifogástalanul működik, és a nyugati félteke e területén három-négy évnnyi előnyt tart meg ádáz keleti vetélytársa előtt. Csakhogy a felszínen játszó katonai versengés alatt működtek a gazdasági élet könyörtelen következetességű erői is. Mivel a NATO egyesített gazdasági ereje több mint tízszeresen múlta felül a Varsói Paktumét, a végső kimenetel felől nem lehetett kétség. Hiába fordítja a Szovjetunió hadikiadásokra nemzeti jövedelme felét, az lényegesen elmarad a gazdag nyugati országok négy-öt százalékos hadikiadásából összejövő hatalmas summa mögött. A gazdasági szakértők előtt nem volt kétséges: a verseny csak a keleti világ teljes gazdasági elnyomódásával és összeomlásával végződhet.

A szovjet szuperhatalmat a végromlásba a Stratégiai védelmi kezdeményezés (közismert nevén: „Csillagháborús terv”) dönti. A koncepciót 1982-83-ban alakítják ki. Ennek egyik szellemi atyja szintén Teller Ede, és kidolgozásában nagy kutatóintézetek tucatjai működtek közre. Bár csak a terv körvonalait rajzolták meg, és a felhasználandó eszközök első típusait próbálták ki sikeresen; kétségtelen, hogy a Reagan-Teller kettős terve nagy mértékben járulhatott hozzá, hogy a világtörténelem utolsó éveinek menete nem várt irányba terelődött. A szovjet vezetésnek be kellett látnia, hogy gazdasági erőforrásai teljes kizsigerelése útján is csak olyan ütőerőt tud felállítani, mely szinte védetlen a minőségi fölény dimenziójából lesújtó nyugati csapásokkal szemben.

A „Csillagháborús terv” ugyanis egy olyan tökéletes megfigyelőrendszer épített ki, mely az első hatvan másodpercben jelzi a kilőtt szovjet támadórakétákat. Így Amerika elhárító rendszerének még kb. 25 perce marad ellenintézkedésekre. Az ionoszféra magas rétegeibe telepített lézer fegyverek és védőrakéták kettős rendszere azonnal, illetve mintegy tíz percen belül a magas légkörben szétrombolja a szovjet ballisztikus rakétákat. A netán épen maradt támadókkal a védelem harmadik, földi telepítésű rendszere végez. A nyugati világot tehát védi egy áttörhetetlen pajzs, és ettől fedezve útnak indítja saját támadófegyvereit, melyek kérlelhetetlen pontossággal találják el a kiszemelt szovjetunióbeli célpontokat.

A félelmetes és elemeiben megvalósulni kezdő koncepció fenyegetése a begyepesedett koponyájú szovjet tábormokok tudatáig is leszivárgott. Ezzel magyarázható, hogy több évtizedes késéssel ugyan, de végül a Szovjetunió belátta: a világhatalmi törekvések csak ábrándos illúziók. E késés a világnak igen sokba került. Nyugatnak hadikiadásokba, keletnek elvesztegetett évtizedekbe. A folyamat utolsó szakaszát azonban nagymértékben befolyásolta a magyar fizikus kozmikus méretekre szabott terve.

Teller Ede életműve kétségtelen olyan eszközök előállítására irányult, melyek nem a béke céljait szolgálták. Éppen ezért soha nem részesülhet Nobel-díj-

ban, melyet szellemi teljesítménye méreteit tekintve kiérdemelt volna. Azonban olyan korban élt Teller, mikor a világ fölé minden idők két legfélelmetesebb diktatúrájának fenyegetése tornyosult. Azzal, hogy oly döbbenetes erejű villámokat kovácsolt és adott a demokráciák kezébe, melyekkel féken tartották a szörnyet: mégis a béke és az emberiség javát szolgálta.

A Corvin-lánccal — a legrangosabb tudományos kitüntetéssel — hazája kis-sé megkésve ugyan, de leróttá tiszteletét a XX. század egyik legnagyobb fizikusa előtt.

Teller Ede, aki 1926-ban hagyta el Magyarországot, háromnegyed évszázada él

idegen nyelvű környezetben. Hazájába csak a kilencvenes évek elején tért először vissza, és bár meglepően jól beszélt magyarul, érezzük, hogy idegen nyelven gondolkodik. E 90 évet meghaladó korú, furcsa gesztusokat elsajátított pátriárka arcú mögött azonban meg kell látnunk a zsenit, aki tudásával részt vett korunk történelmének formálásában. Az a tény pedig, hogy egy olyan kis nép fia vagyunk, mely ilyen formátumú embert adott a világnak, talán a magyarság egészére is vet némi halvány sugárzást.

Dr. Dániel József

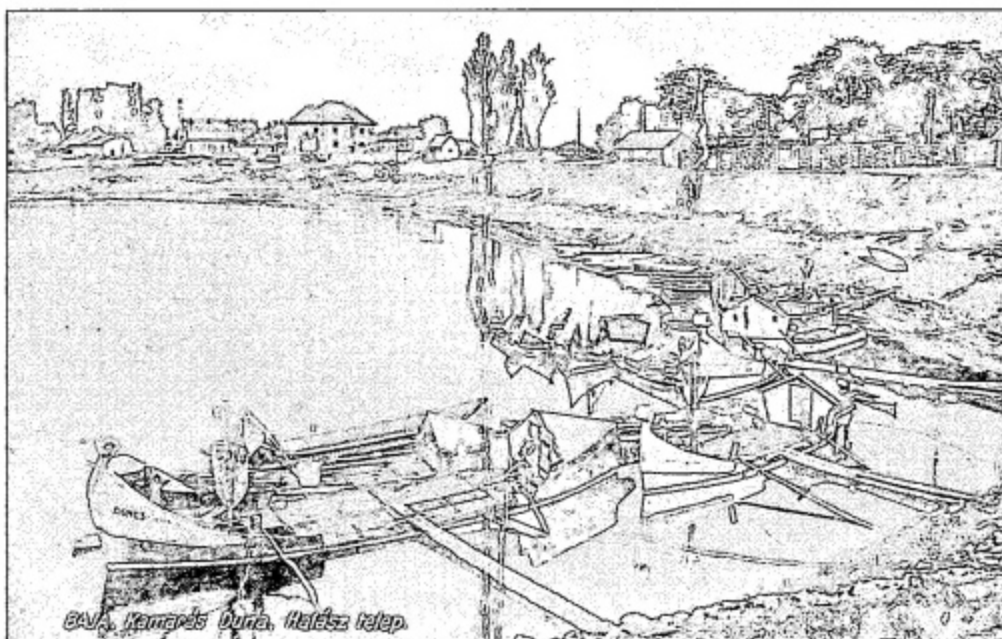

Baja, 1956. október 26.

selték az élő halak szállítására kialakított halászbárkák vagy halasbárkák, melyeket mind a mai napig *lovasbárkának* is neveznek.

Talán ez a fából épített vontatott hajó az, mely a napjainkig fennmaradt funkciójában. Az utolsók éppen most használnak el és tűnnek el véglegesen, ha megmentésükről nem gondoskodunk. A halászbárka teste úgy van kialakítva, hogy a középső résznek oldaldeszkázata és fenéke ki van lyugtatva, hogy oda a víz befolyhasson, és ott szabadon mozogjon. Ez tulajdonképpen a raktér, ahová az élőhal, mint rakomány kerül. Ez a tér a hajó hosszától függően több rekeszre van osztva, melyeket a fedélzet ill. a fedélzeten kialakított ajtók zárnak le. A rekeszek belseje úgy van kiképezve, hogy abban a nagy a merítőháló ne akadjon a hal kiszedésekor. A hajó eleje és vége viszont légszekrénynek van kialakítva, mely az úszóképességet biztosítja. A halászbárkának is jellegzetes díszje a bőgős orr, a vontató árboc a kukázóval és a bárka hátulján a nagy kapukormány. A bárkák felépítményét, mely hátul vagy elöl és hátul volt kialakítva, csárdának nevezték. Érdekes, hogy a korábbi évszázadokban, a felszerelési nyilvántartásokból az derül ki, hogy a csárda, leemelhető külön tartozéka volt a hajónak. Ebben az építményben vagy építményekben lakott a hajó személyzete vontatáskor ill. a bárkás, amikor a hal őrzése és eladása történt. A legnagyobb ilyen bárkák 23 m hosszúak, 4,6 m szélesek és 1,6 m merülésűek is lehettek. Egy ilyen bárkában, téli időben 250-400 mázsa halat lehetett tárolni vagy szállítani.

Erről az időszakról egy felbecsülhetetlen értékű győri periratot dolgozott fel Solymos Ede és felesége, Solymosné Göldner Márta. A per 1758-ban kezdődik és 1783-ban fejeződik be. A befejezést a felperes és az egyik alperes már meg se érte. A 25 év iratai azonban egy majd elfelejtett világba engednek bepillantást. A pereskedők hárman, Karvászy István, Kálóczy Mihály és Bertalan Ferenc, nemesemberek mint bárkatulajdonosok, kompániát alkotnak arra, hogy a Mohács-szigeti tavakból, őszi lehalászásakor, halat szállítsanak Győrbe, és azt a nagyobb időszakában jó áron eladják. Az egyezség szerint nyereségben, veszteségben egyaránt osztoznak. Egy tanú elmondása szerint, aki náluk bárkás legény volt, „az Pétsi-Dunabéli tókat, nevezetesen Szontai, Kopátsi, Laszkói, Daróczi és Föld-vári (ma természetvédelmi terü-

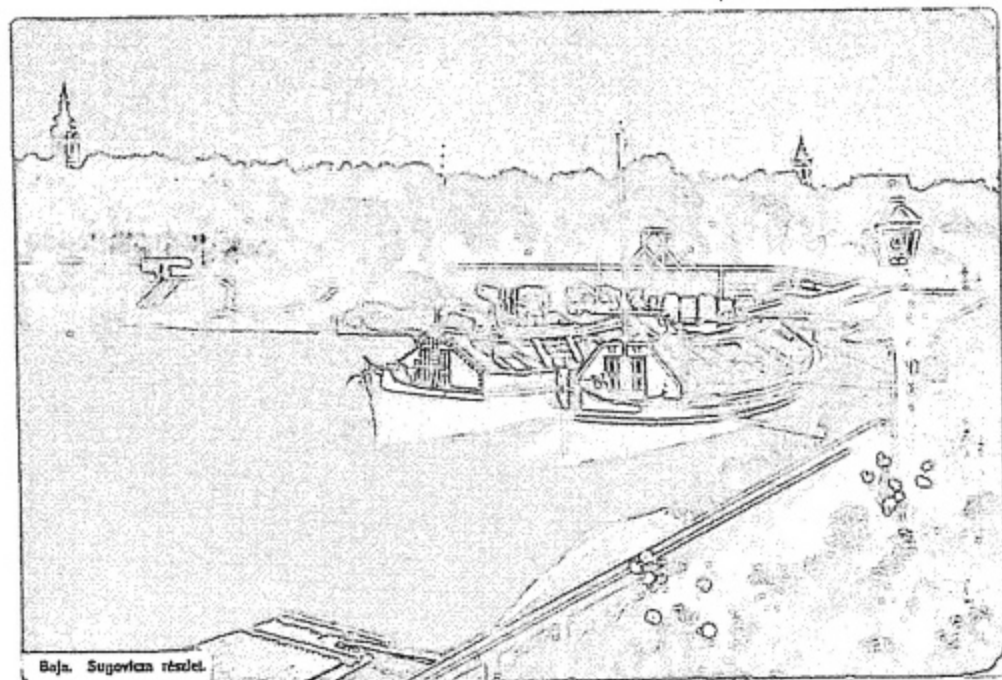

8. ábra Halászbárkák a bajai Sugovicában

let) Tókat kiarendálván kereskedtek.” Indulás előtt a bárkákhoz kormányost és legénységet szegődtenek. „Való, és minden bárkás ember tudja, hogy egy-egy bárkához hat legény és egy kormányos kívántasék.”, tűnik ki az egyik periratból. Ez után leereszkednek a Mohács-szigetig, itt meg rakodnak és vontatókat fogadnak. A halrakományok általában, a dokumentumok szerint, három fajtából, pontyból, csukából és márnából tevődnek össze. Az 1780-ban megszólaltatott egyik tanú szerint, „Azon időkből a Bárkák sokkal kisebbek voltak: mert ha akkori időben egy bárkában háromszáz mázsa rakatot, egész Terhel volt, mostanság pedig az Bárkák annyira meg nagyobultak, hogy egy-egy ötszáz má-

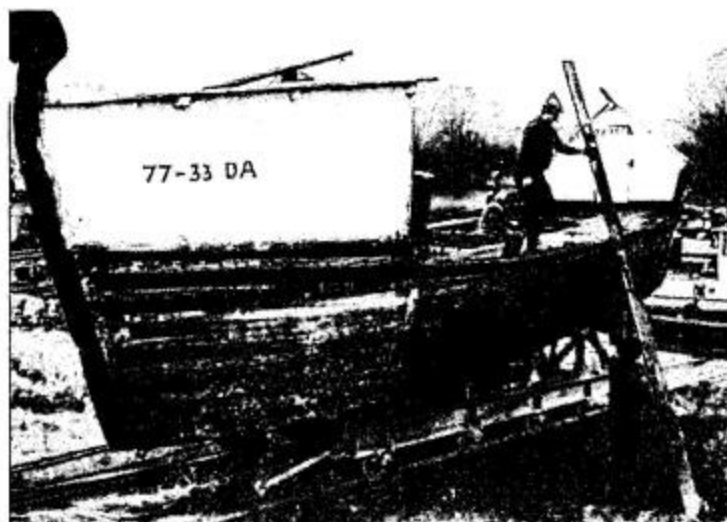
zsát is elbír.” (egy mázsa abban az időben 56 kg volt). A rakodás után a bárkákra ölfá is került, részben tüzelőnek, részben eladásra ill. ballasztnak, hogy a bárkák stabilitása jobb legyen. Így vallja egy másik tanú, „hogy mivel az alkalmasabb följövetelnek kedvéért mindenkor szokás az Bárkákra fát rakni, inné tudgya, mivel előbbeni Esztendőkből tapasztalta, hogy mint hogy ezen 1757^{ik} Esztendőben mind a hat Bárka meg írt mód szerint szerencsésen föl jött volt, mindeniken leg alább négy öly lett legyen.”

A per tárgyát képező esemény 1756 őszén történik, amikor a hat bárka megrakva elindul külön-külön felfelé. A történet szerint Csukás Antal kormányos az első

9. ábra

Gabonaszállító bőgős uszályok Baján az 1800-as évek végén

10a-b. ábra Az utolsó bajai lovasbárka

bárkával mely időben indul szerencsésen felér Győrbe. A második bárka Budáig ér, ott elkapja a zajlás és „ott megszorította a jég.” Kokas János kormányos bárkája Gerjennél akad el, Poka József bárkája, mellyel Karvászay a tulajdonos is utazott, a sükösdői Malom telelőnél (mai is így nevezik a helyet) szorul a jég közé. Nagy Istók kormányos Csanádnál, Fláskár István pedig Monostornál (ma Bátmonostor) akad el. Az utóbbi bárkája össze is török. Monostor említéséből arra következtethetünk,

hogy a hajók ebben az időben a baracskai Dunát, mely ma védett terület, ill. a jelenlegi Ferenc-csatorna egy szakaszát használták hajózó útnak. Az előzőekben említett Földvári-tavat, mely ma szintén védett terület, csak így lehetett hajóval elérni. A másik két tulajdonos Kálóczy és Bertalan kocsiával utazott. Az események hallatára Győrben fuvarosokat fogadnak, hogy mentsek, ami menthető, és a halat legalább leszöve elszállíttassák. A kocsik először a Gerjennél elakadt bárkát találják meg,

majd Sükösd felé indulnak. A zajlás miatt azonban nem tudnak a Dunán átkelni, így haza lesznek irányítva. Póka József, a Sükösdnél elakadt bárka kormányosa úgy emlékezik vissza erre a téltre, „hogy mindenkinek ingyen adták a halat, csak hogy szabaduljanak tőle, a döglött halakat pedig sertésekkel etették fel.” A kompánia tagjai mindezek után a veszteség elosztásában összeszólalkozik és keletkezik a per. (SOLYMOS E. - GÖLDNER M. 1978, p. 275, 279, pp. 277-278, p. 280, 281.)

A vontatás

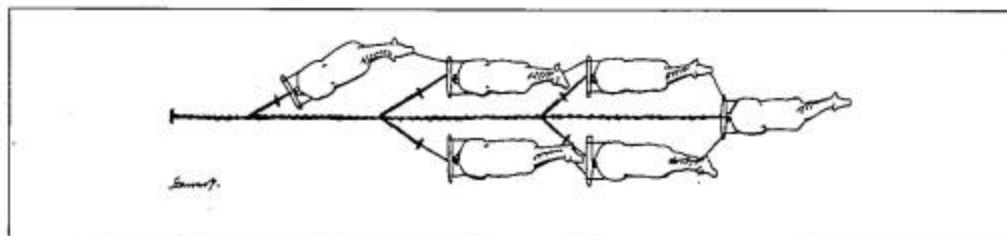
A jószággal, lóval történő vontatás igen bonyolult munkaszervezésre, hierarchiára alapozott rendben folyt. A több, esetenként 20-50 állat irányítása, a feladat gyakran sokféle és veszélyes volta, komoly igénybevételt jelentett.

Amikor a hajó indulásra készen állott, kiadták a vontató kötelet és rácsatolt a fogat. Elhangzott a vezényszó: *indulás!* a kötélt megfeszült és megreccsent az őrfá. A lovak először csak helyben topogtak, járatták őket jobbra, balra, míg a nehéz tölgyfahajó megmozdult és lassan elindult. A kormányos a timonyrudat erőteljesen a part felé nyomta, és a hajó a folyó közepe felé fordult, hogy biztonságos vontatótávolságra kerüljön a parttól, és megkezdődött a hosszú utazás. A vontatók és a hajó közötti kapcsolattartásra túl-

köt is használtak. A lovak fogatolása általában párosával történt, ill. elől a vezérlő haladt. A bandagazda is a vezérlő hátán ült. A továbbiakban, egyesek szerint, minden pár ló mellé kellett egy-egy, mások szerint négy lóhoz elég volt egy ember. Az utolsó, egyedül haladó állatot *kurtulyásnak* nevezték, és az ehhez tartozó hajtó is ezt a nevet kapta. A kurtulyás ló feladata volt a vontató kötelet mindig kifelé, a part felé húzni és átsegíteni az akadályokon. A kurtulyáshoz hozzátartozott egy hosszú nyelű villás bot vagy csáklya, mellyel a kötelet szükség esetén magasabbra tudta emelni, hogy az ne akadjon a parti bokrokba és egy éles szerszám, balta, „handzsár”, ahogy azt Pál Ferenc egyszer a tanyáján mesélte, hogy veszély esetén a vontatókötelet azonnal elvágja.

Ellenkező esetben a túlzottan Dunára tartó dereglye magát a lovat és hajtóját is a vízbe ránthatta. A csapatnak, de főleg a kurtulyás lónak a parttal enyhe szöveget bezárva, oldalazva kellett dolgoznia, ami a lovak szempontjából fokozott tanulmányosságot és igénybevételt jelentett.

A vontatás legnehezebb és leglátványosabb fázisa volt az ún. *vágatás*, vagyis, amikor a folyó egyik partján megszűnt és az ellenkező oldalon folytatódott a vontató út, és oda át kellett jutni hajónak, lónak, embernek egyaránt. A művelet a következően történhetett. Elhangzik a part felé a vezényszó vagy tülökjel, *vágatás!* Kieresztik a teljes vontatókötelet, ami 200 m is lehetett. A lovak közé csapnak és a partra nyee! kiáltással gyorsabb ütemre sarkalják őket. A kurtulyás lovat teljesen a partnak vezetik. A vontatókötelet fokozatosan leeresztik az őrfáról, és az egyre inkább a vágató bakra dolgozik. A *timonyrudat* (kormányrúd) erőteljesen a partnak fordítják és a vontatókötelet folyamatosan eresztik kifelé. A hajó a folyó közepe felé lendül. Amikor az már messze a parttól, mintegy 45°-os szöveget zár be

11. ábra Háromnál több ló befogása vontatáshoz (Gráfik I. szerint)

a sodrásra, hirtelen eleresztik vagy elvágják a vontatókötelet. A sodrásra szöget bezáró hajótest így, a hidraulika törvényeinek engedelmessé, egy darabig a folyás ellen is képes haladni, és mindaddig a túlpárt felé tart, amíg sodródása fel nem veszi a Duna folyásának sebességét. Ekkor kormányozhatatlanná válik. Ha ezzel az egy lendülettel elérte a túlpártot, egyszerűbb volt a helyzet. Ha nem, ledobták a macskát, és a vágatás egy másik

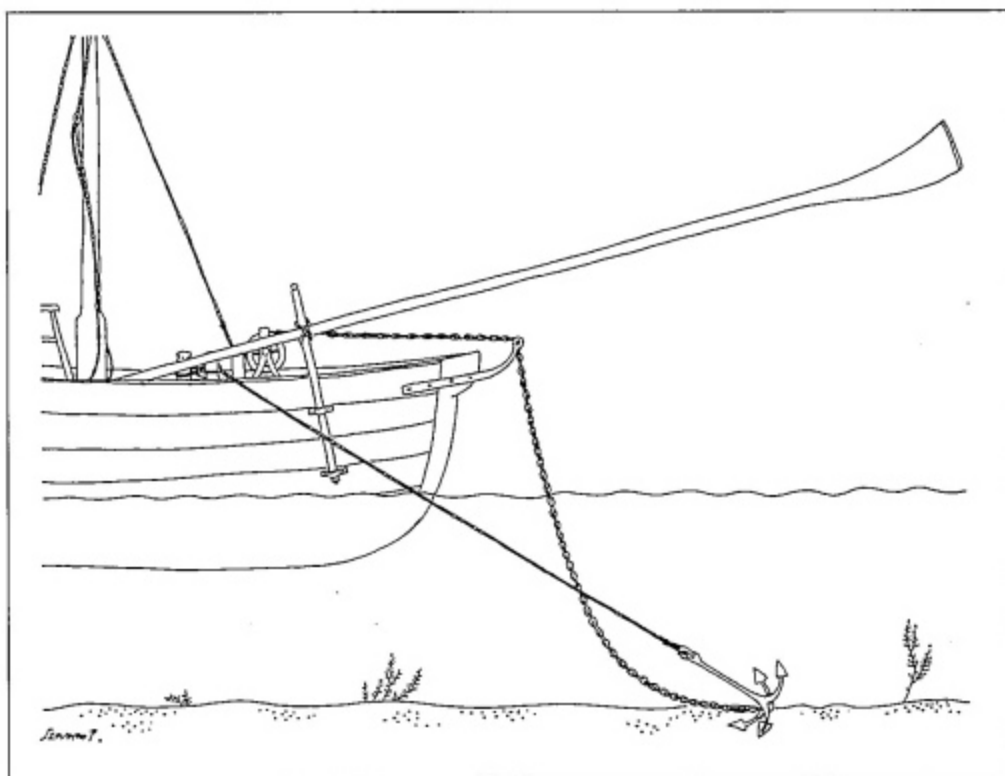
módszeréhez folyamodtak. Ladikkal, oldalt, előre kivitték a kukázó horgonyt és azt a hátsó vágatóbaknál kötötték meg. Elöl felszedték a horgonyt, csúszóra engedték, és a kormányval a hajó orrát ismét a túlpártnak fordították. Amikor az szöget zárt be ismét a sodrásra, eleresztették a kukázót. Így érték el a túlpártot és lehorgonyoztak. Közben a lovakat a lovas dereglyével, mely vontatása közben az uszály mögé van kötve, evezve áthajó-

zák a folyón, és ismét összeáll a fogat. Amikor újra rácsatoltak a hajóra, vigyázni kellett, hogy a „Dunára” dolgozó lovak ismét a Duna feleli oldalra, a „partra” dolgozók pedig az ellenkező oldalra kerüljenek, hogy folytatódjon az utazás. Ezek az állandó vágató helyeken alakultak ki a csárdák, a lovak és emberek ellátására szolgáló egyéb létesítmények, kovácsműhelyek.

Az ereszkedő hajózás

Az ereszkedés sokkal bonyolultabb módja a hajózásnak, mint ahogy ezt az első hallásra gondolnánk. A művelet lényege az, hogy a sodrással együtt mozgó hajónak (tutajnak) is kormányozhatónak kell maradnia. Ezt úgy érik el, hogy az ereszkedés késleltetésével (lassításával) az áramló vízhez viszonyítva a hajó egy negatív sebességet kap. A lassítás eszköze a „csúszóra” engedett horgony, melyről az előzőekben már említést tettünk vagy a fenéken vontatott hosszú lánc. Ezt a módszert nevezik *láncon való ereszkedésnek*. Az ún. „csúszóra vett horgony” megértéséhez ismernünk kell a dunai horgonyzás mechanizmusát. A dunai horgonyok általában négy kapásak. A kapák alkotják a horgony fejét, ennek közepéhez kapcsolódik az ún. *fejlánc*. A kapák folytatása a horgonyszár, mely karikában végződik, és ehhez a karikához kapcsolódik az *anyakötél*, mely a hajó első, általában jobb oldali bakjához van kötve. A fejlánc a hajó orrán elhelyezett *kigyófejen* és csigán keresztül csatlakozik a gugorához vagy csörlőhöz. Amikor a hajó horgonyoz, mindig az anyakötél tart, a fejlánc meg van eresztve. Ha a horgonyt felszedik vagy csúszóra veszik, az mindig a fejlánccal és csörlővel történik, így tudják azt fejfelé előre a fenéken vontatni, tehát „csúsztatni”. A kormányzás mindezek után a hajótest jobbra vagy balra történő elfordításával történik, ekkor szöget zár be az áramlásra és a bal vagy jobb part felé mozdul.

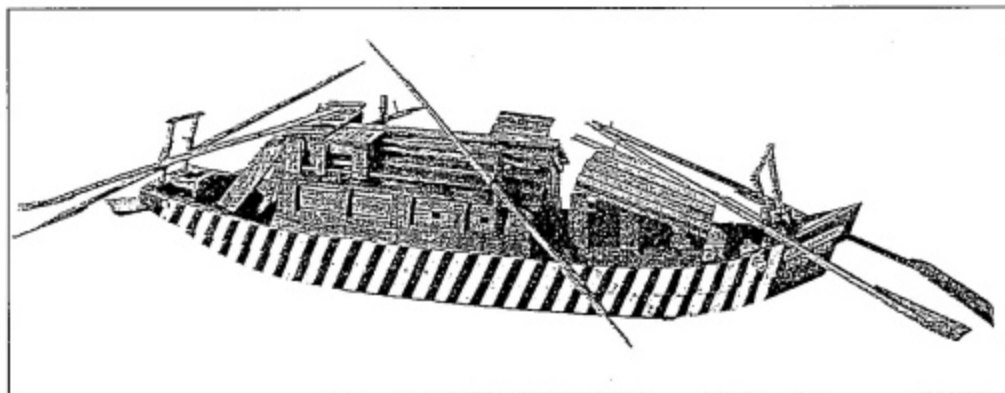
Az ereszkedésnek két módja is ismert, a farral ill. az orral történő. Az orral történő ereszkedéshez külön hajótípus is született, az ereszkedődereglye. Az ereszkedődereglyénél a hajótest elfordítását nem a kormánylapáttal, hanem a hajó elején és hátulján elhelyezett nagy kormányvezőkkel, *lentákkal* végzik. Ennek a hajónak legszebb és mindmáig fennmaradt

12. ábra Horgonyzó uszály

formája a felső Duna svábok lakta vidékén kialakult „Ulmer Schachtel” (ulmi doboz). Ez a hajótípus szolgáltatta a legfontosabb vízi közlekedési eszközt az alsó Duna völgy sváb településeinek, mint pl. Hajós, Nemesnádudvar kialakulásához a XVII-XVIII. század folyamán.

E hajó jellegzetes eleme volt az elől és hátul párosan elhelyezett, hosszú kormányvezők. Ezekkel a színesre festett dereglyékkel teljes családok utaztak, minden vagyonukkal, ingóságukkal és jószágokkal együtt.

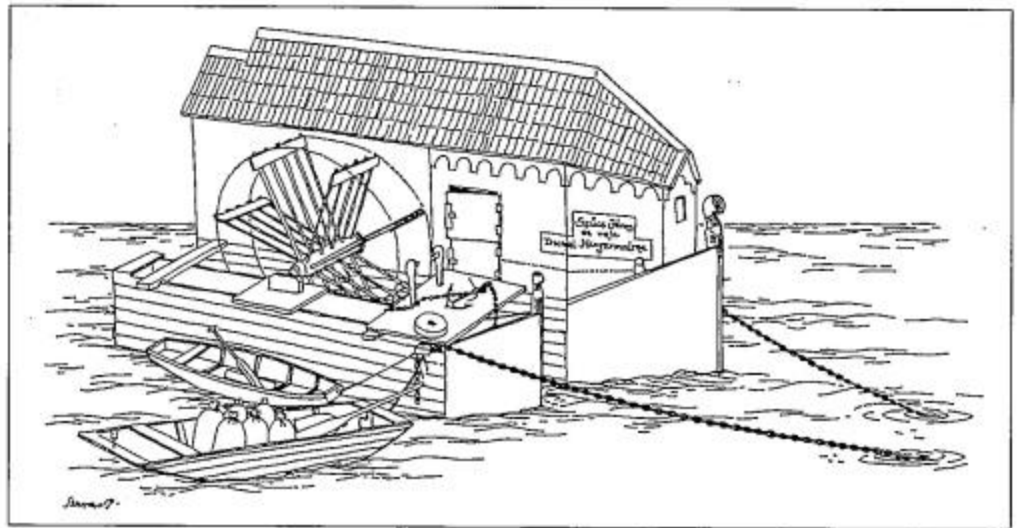
13. ábra Az Ulmer Schachtel

A hajómalom

1971 őszén, homokbányászat közben, egy rendhagyó és egyedülálló lelet került elő a Barcs melletti Belcsapusztán. A homokbánya területe valamikor Dráva meder volt, és ott, a fenéken, konzerválódott egy 11,35 m hosszú, mintegy 90 cm átmérőjű, tölgyfából vájt hajótest. A barcsi múzeum munkatársai először azt hitték és írták le, hogy egy önállóan funkcionáló, nagy méretű, középkori halászhajó maradványait találták meg. A test fatörzs formájú, kör keresztmetszete azonban ennek ellent mond, mivel az önálló hajóként kellő nehezék híján nem áll meg! Így juthatunk arra a következtetésre, hogy ez inkább egy olyan úszó mű lehetett, amit oldalról meg kellett támasztani. Feltételezhetően így egy korai drávai vízimalom egyik úszójával, *tombácával* van dolgunk. Dr. Solymos Ede néprajzkutató leírásából tudjuk, hogy a korai hajómalomokat *tombácos malmoknak* is nevezték. Az elnevezés a malomház és a vízikerek hordására alkalmazott tölgyfából vájt úszó testektől ered. „Négy tombácra keresztgerendát fektettek, ezekre épült a malomház.” (FÜZES J. 1996, p. 69.) Ha a feltévesünk helyes, ez azt igazolja, hogy a hajómalom már a középkorban fontos gazdasági funkciót töltött be a folyó életében. A XVIII. századtól a tombácok alkalmazása folyamatosan megszűnik. A malom épített hajótestre kerül és így alakul ki az a klasszikus hajómalom, melynek utolsó példányai az 1950-es évekkel, az államosítással tűnnek el sajnos örökre.

14. ábra A belcsapusztai tombác

15. ábra Dunai hajómalom,
a bajai Türr István Múzeum gyűjteményéből

Ez a malom két hajótestre épült, a *ház-hajóra* és a *völgyhajóra*. A két hajó között forgott a nagy vízi kerék, a *készesség*. A ház-hajó volt a nagyobb. Solymos Ede egy nagy bajai hajó méreteit írja le, mely szerint a fenékszélesség 4 m, a hossz 12,9 m, a hajótest magassága (oldalmagasság) pedig 1,2 m volt. A ház-hajóra épült maga a malom, az épület és abban a malomszerkezet, a völgyhajó pedig tartotta a vízikerek tengelyének ellenkező végét. Ez mindig nyitott hajó volt. Érdekes és egyedi megoldás, a malmok lehorgonyzásának egyik módszere az ún. *malomkarózás*. Solymos E. a következőképpen ír erről: „A bajai m. kir. folyamfelügyeltség kimutatása szerint 1888-ban a bajai felső-

révben levő 38 és az alsórévben levő 22 malom mind karón áll. A karóverés úgy történt, hogy két nagy tutajt lemacskáztak a megfelelő helyen, ezen állt a karóverő, a tutajok közt a fenékre nyomták a leverendő karót, villanypózna vastagságú fenyőt, melynek alsó részén egy keresztbe szegezett rúd, állt volt, e felett pedig félig befűrészelve. A karót a súlyos karóverővel, a *bikával* verték megfelelő mélységbe. Ha ez megtörtént, a nagy dereglyével jól felseveztek, aztán teljes erővel neki a karó kiálló részének, mire az a fűrészelésnél eltört. A malom *bekötésekor* két ladikról láncot húztak a fenéken, *meztaccsolták* a karót, *beakasztották az állába*.” (SOLYMOS E. 1973, p. 87.)

A malom teljesítménye a víz pillanatnyi sebességétől függött, ennek erejét egy nyeles faedénnyel a *finakkal* mérték, melyet mérés közben egy rugós mérleghez erősítettek. A finoknak legalább 3-4 kg-ot kellett jelezni ahhoz, hogy az őrlés elkezdődjön. Ha a víz ereje kevesebbnek bizonyult, a kerékre pótdeszkákat, *bivalyokat*, erősítettek. Ha viszont a sodrás túl erős volt, vagy a malmot le akarták állítani, a kerék elé helyeztek tiltó táblákkal szabályozták, csökkentették a vízáramlást. Egy átlagos méretű hajómalommal napi 10 - 25 mázsa búzát lehetett megőrleni. A malmok horgonyzó helyét, ill. karózó helyét a mindenkori folyami hatóság jelölte ki és ezt szigorúan betartatták. A földmérés fejlődésével, ezeket a malomhelyeket a korabeli folyami térképeken is rögzítették.

Pl. egy 1850-es térkép szerint Érsekcsanád és Szeremle között 75 malom horgonyzott. Minden malomnak volt egy

16. ábra Malomhorgonyzó helyek Baja térségében korabeli folyami térképen feltüntetve

váltóhelye, melynek igénybevétele a vízállás változása szerint történt. Télen a jég zajlásának megindulásakor a hajómalomokat biztonságos kikötőbe, *telelőbe* kellett vontatni. A Gemenc területén két ilyen hely is őrizi a telelő malmok emlékét, a lassi Malomtelelő-tó és a Fekete erdei (ősütkösi) Malomtelelő. A bajai Sugovica, mint téli kikötő viszont, mind a mai napig megtartotta ezt a funkcióját. A malmok telelőbe vontatását, alkalmi banda, a *cukk* végezte. Ismételten Solymos Edét kell idéznünk, mely szerint: „Ha Erzsébet napkor (nov. 19.) megtermett a jég, vagyis a Duna északról jeget hozott, öt napon belül a malmot ki kellett kötni. De ha még jó idő volt, 23-án Kelemen napkor a molnár kiállt a

vízjáróra (a ház és a völgyhajót összekötő hidra), s ha pipája füstjét a szél lefelé vitte, akkor másnap kikötötték a malmot, mert 8 napon belül beállt a jég. ... A malom *kikötése* nagy munka volt. Jött a *cukk*, a 12 emberből álló banda, vezetőjükkel, a *kaparással*. Fűtyültek, bevitték őket a malomba. Előbb a *palmárkötelet* kivitték a partra, s a malmot egy fához kötötték vele. A horgonyláncot leoldották, ladikra szedték, és a horgony fölé húzták magukat. Megpróbálták a *macskát* felszakítani. Előbb a *kecskelábbal* feszítgették a láncot szemenként, s ha így nem ment, a céh tekerőjét kérték kölcsön. Ha semmiképp sem boldogultak, elvágták a láncot és egy nagy fenyőcölöpöt kötöttek a végére. Ott volt tavaszig,

akkor rákötötték a malmot újra. A karón álló malom láncát könnyű volt kiakasztani, csak felfelé kellett evezni vele. A kötélre vett malom a *partra szállt*. Aztán *ráfogott a cukk*, hogy bevontassa a telelőbe. Elöl egymaga *vezeti* a kötelet a *kaparás*, s utána kettesével a *hajdúk*.” (SOLYMOS E. 1973, p. 88.) A malom kormányzását egy érdekes megoldással, a *cságattyúval* végezték. Ez egy csigán átvetett vékonyabb kötél volt, mellyel a hajó elején a vontatókötelet, *öreget*, a malomhoz közelebb húzták vagy távolabb eresztették. Így a hajó vontatás közben tetszés szerint távolodott vagy közeledett a parthoz.

Végezetül el kell mondanunk, hogy a XIX. században, a gőzgép megjelenésével elkezdődött, ennek az archaikus elemekkel teli, állati és emberi erővel történő hajóvontatásnak és vízimolnárkodásnak hosszú agóniája. A folyamat egészen a második világháború utáni évekig tartott. Az utolsó mohácsi malmot pl. 1946-ban szedték szét és a tulajdonos, Hergerróder János csak a völgyhajót, árvízkor, behúzatva a mai újmohácsi Matrózcsárda mögötti kubikba. Rákötötték a villanyt, és darálóként működött évekig, mesélte Dóczi Mihály. Az 1950-es évekkel így ez a hosszú időszak végleg megszűnt, hogy „csak emlék maradjon, egy nagyon nehéz, de szép élet emléke az emberek tudatában.” (GRÁFIK I. 1983, p. 110.)

Buzetky Győző

Grafika: Szarvas Pongrácz

A Duna-táj krónikása

Bár 1956 óta külföldön él **Kabdebó Tamás**, mégis legjelentősebb bajai íróként tartjuk őt számon. Ezt az életmű minőségi és mennyiségi paraméterei egyaránt alátámasztják. Mostanáig hatvan könyve jelent meg egyenlő arányban magyarul és angolul, amelyek közül harminc tartalmazza a saját írásokat, tizenöt a műfordításait, további tizenötnek pedig szerkesztője volt.

Mint mondja, írásainak szinte mind-egyikében benne van valamilyen for-

mában Bácska, Baja vagy Veránka. Az itt töltött gyermekkor és az azt követő diákévek meghatározóan fontosak voltak számára, szépírói munkássága nagyrészt ebből az élményforrásból táplálkozik, így főműve, a több mint nyolcszáz oldalas folyamregénye, a *Danubius Danubia* is. Ez a Duna ihlette könyv a szülővároshoz, a tájhoz való szoros kötődés különösen szép gesztusa. Legutóbb augusztusban járt itthon a jelenleg Írországban élő író. A kérdésre, hogy mi foglal-

koztatja mostanában, miről ír vagy írt a közelmúltban, ekképpen válaszolt:

– *Életemben most második alkalommal vagyok főfoglalkozású író, azért másodszor, mert volt egy kis úr könyvtárigazgatói pályámon, egy három hónapos szünet, amikor egyik egyetemről egy másikra mentem. Ekkor Londonban élő barátom, Tábori Pál megpróbált rábeszélni arra, hogy ne folytassam a könyvtárvezetést, hanem váljak teljes értékű regényíróvá. Én mégis úgy döntöttem, hogy jobb, ha van egy*

munkahelyem, nemcsak a pénzkeresés miatt, hanem az írói függetlenségem miatt is, mert így azokat a könyveket írhattam meg, amiket én akartam, nem pedig olyanokat, amelyeneket a kiadók diktáltak.

E döntés után egészen tavalyig folytattam könyvtárigazgatói munkámat, ekkor nyugdíjba mentem, és azóta kevés más jellegű feladat kivételével csak az írásnak szentelem az életemet. Az elmúlt tizenkét hónapban négy könyvem jelent meg, ami persze nem azt jelenti, hogy mindegyiket most írtam. A Tízparancsolat esszéit például hét éven keresztül publikáltam különböző budapesti és vidéki folyóiratokban. Az idei könyvhétre készült el a Danubius Danubia második kiadása, amiben nagy szerepe volt Kabdebó Péter öcsémnek, hiszen az ő anyagi támogatása nélkül ez nem ment volna. A trilógia első kiadása (1998) viszonylag gyorsan elfogyott. Sikerét az is igazolja, hogy huszonkilenc recenziót írtak róla: huszonkettőt Magyarországon, hetet külföldön. Készült hozzá két kisfilm is. A portréfilmek részben a Dunáról, részben pedig rólam szólnak, tehát nem a regény anyagát dolgozták fel. A könyvemről szóló írások közül négyet (Göncz Árpád, Határ Győző, Kárpáti Kamil, Makkai Ádám) — kiegészítve a regény kulcsfejezetével — egy kis kötetben jelentettem meg éppen a Bajai Honpolgár Alapítvány gondozásában, Gyulavári József hathatós közreműködésével. Az összeállítás címe: Merítések a Dunából. Egyébként az itt szereplő könyvrészlet CD-n is megjelent az én bevezetőmmel és utószavammal, a szöveget pedig nagyon szépen olvassa fel egy erdélyi származású színésznő, Mezei Annamária. Úgy is felfoghatjuk, hogy a könyv kiadását a CD-hez.

Legújabb regényem a Rendes emberek szigete. Ezt lényegében 1982-ben kezdtem el. Írtam, majd félretettem, és ez többször is megismétlődött, mert közben megírtam a Duna-könyvet, amihez 9 év kellett, és megírtam József Attila angol nyelvű életrajzát. Csak ezek után hoztam tető alá új regényemet. Kiadásának története is érdekes, mert eredetileg angol regény-

nek szántam, tehát angol kiadónak angolul készítettem el. A kérésem az volt, hogy legalább 3000 példányban jelenjen meg, de ezt a kiadó a szerződésben nem vállalta, hanem azt ígérte, hogy a fogyó készletet utánnyomással fogja pótolni. Ebbe nem mentem bele, visszakértem a kéziratot, és odaadtam egy ír kiadónak, akikkel dolgoztam már, és most október 1-jén meg is jelentetik a könyvet. Az egy évig tartó huzavona alatt lefordítottam a szöveget magyarra, a Belvárosi Kiadó — akikkel szinten dolgoztam már együtt — viszonylag gyorsan ki is adta, és a könyvhéten mintegy 400 példányban el is kelt. Két bemutatót tervezek, egyet Luganóban, egyet pedig Londonban, a magyar kulturális központban. Ez utóbbit természetesen Szentiványi Gábor nagykövetségünk közreműködésével.

A könyvek kiadása mellett az elmúlt másfél évben elkészültem még két filmszöveg és három színdarab angol nyelvű fordításával. Mostanában amúgy is a színház foglalkoztat jobban, mert úgy érzem, hogy regényben már megírtam, amit akartam. Rádiójátékaim már voltak, de három felvonásos színdarabot magyarul még nem írtam. Most van kettő is. Az egyiket a budapesti Evangéliumi színháznak adtam oda, a címe: Nélküle. Ez arról szól, hogy mit csináltak a magukra maradt apostolok Jézus mennybemenetele után, vagyis nélküle, az ő hiá-

nyában. Üldöztetésük ellenére is megpróbáltak talpra állni és tovább terjeszteni a kezdeti kereszténységet. Mégsem történelmi dráma, mert szimbolikusan azokról az időkről is szól, amikor a kommunista rezsim üldözte ellenállóit. Szinte nem változott semmi, hiszen a módszerek 2000 év után megismétlődtek.

A másik darab számomra még izgalmasabb, úttörőbb, bár nem olyan cselekményes, mint az előbbi. Ez utóbbi egy tragikomédia, amelyben arról van szó, hogy leül három pap kártyázni, és közben elvonul felettük 70 év történelme. A címe: Piros, fehér, zöld — ulti! Szerepel még benne egy kibic, aki egy fiatal építési vállalkozó és az ő menyasszonya. A történelem mindenkit lehengerel, csak a fiatal pár marad meg. A záró jelenetben a papok angyalszárnyakkal kártyáznak tovább...

Eddig tartott a beszélgetés, és Kabdebó Tamás már indult is családi találkozóra, természetesen Veránkára, a Dunához...

(Megjegyzés: a cikkben szereplő könyvek rövid ismertetésére következő számainkban még visszatérünk.)

Kép és szöveg:
Schmidt Antal

Borbély János és Varga Ilona–Zia bemutatása

Telefonon érdeklődött nálam lapunk működése iránt Borbély János. Megbeszélésünk alapján találkoztam vele és feleségével. A megnyerő modorú házaspárról kiderült, hogy a férj tagja a Magyar

Írószövetségnek, műfordító, a feleség pedig képzőművész. Újvidékről települtek át Bajára, itt laknak a lakótelepi Csónak utcában, immáron jó két éve. Mind ez ideig nem hallottam róluk. Méltók arra,

hogy bemutassam őket a Bajai Honpolgár olvasóinak.

Bánáti Tibor

Borbély Jánosról a jugoszlávai magyar irodalmi lexikon (1918–2000) címet viselő kiadvány szócikke az alábbiakat írja:

Borbély János (Újvidék, 1933. júl. 3.) műfordító, szerkesztő, pedagógus. – Az általános iskolát szülővárosában, a gimnáziumot (1951) Szabadkán végzi, magyar–szerbhorvát szakos általános iskolai tanári képesítést (1953) az újvidéki Tanárképző Főiskolán szerez. – 1953–57: általános iskolai tanár Újvidéken, 1957–1967: az Újvidéki Rádió bemondója, 1967–1977: újságírója, az Iskolarádió szerkesztője, 1977–1991: a rádió irodalmi műsorainak szerkesztője. 1991: nyugdíjas. – 1978: Bazsalikom Műfordító Díj; 1987: a szerbiai íróegyesületek közös műfordítói díja

az év legjobb fordításáért (Mirko Kovač: Európai költésrothadás, Újvidék, 1987.).

Műford.

Ranko Marinković, Kezek elb., Újvidék, 1961; Antonije Isaković, Páfrány és tűz, elb., uo., 1963; Mirko Božić, A kurlánok, r., uo., 1964; Ivan Goran Kovačić, A harag napjai, elb., uo., 1965; Ivo Čipiko, Pókhálóban, r., uo., 1967; Antun Šoljan, Rövid kirándulás, kistr., uo., 1969; Danilo Kiš, fővenyóra, r., uo., 1973; Milivoj Matošec, Kumroveci gyermekek, ifjúsági r., uo., 1976; Danilo Kiš, Borisz Davidovics síremléke, elb., uo., 1978; Bp., 1981, 1990; Hrvoje Hitrec, Füstlakók, ifjúsági r., Újvidék, 1979; Duško

Vanevski: A táltos ló, mac. népmesék; uo. 1980; Aleksandar Tišma, Az ezerkettedik éjszaka, elb., uo., 1984; Az aranyhegyek birodalma, vál. műford. a mai jugoszláv prózából, uo., 1985; Danilo Kiš, A holtak enciklopédiája, elb., uo., 1986, Bp., 1990; Mirko Kovač, Európai költésrothadás, esszék, Újvidék, 1987; Mesedoboz 1–6, Újvidék–Bp., 1991; Danilo Kiš, Kételyek kora, esszék, tan. (többekkel), Pozsony–Újvidék, 1994; Dragan Velikić, Az északi fal, Újvidék, 2000.

A Novi Sadon kiadott HÍD című irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat 2001. márciusi (LXV. évf. 3. sz.) számában megjelent műfordítását az alábbiakban közöljük:

EGY PÉNTEKRŐL SZOMBATRA,

azaz 1999. március 26-áról 27-ére virradó éjszakán

SVETLANA VELMAR – JANKOVIĆ

*Részlet a szerző Nigdina (Sehol sincs ország) című regényéből.
Stubovi kulture Könyvkiadó, Belgrád, 2000*

Sietek elmesélni, Veljóm, mi minden történt ennek a hosszúra nyúlt, de most már mégiscsak kifelé tartó napnak a végén, néhány perc múlva éjfél, a légiriadó még tart, és már hozzászoktunk, hogy időnként dörögnek a légelhárító ágyúk. Olyan egy órával ezelőtt, lehet, hogy valamivel korábban is, Annával megjöttünk éjszakai sétánkból, az a benyomásom, hogy éppenséggel kalandra vágytunk, elég az hozzá, hogy Anna indítványozta, pedig már este nyolc órára járt, ilyenkor szólalnak meg a légiriadó szirénái, hogy kisétáljunk a Kalemegdánra, el is mentünk nagy elővigyázatossággal lépegetve a hepehupás, gidres-gödrös sötét utcákon, mert nincs utcai közvilágítás, a zseblámpáinkat gyújtottuk meg, amikor valamely építkezés előtt haladtunk el, nem is mozdulok én sehová az elemes lámpám nélkül, mert bizony mindörökké megjegyeztem én a jó anyám figyelmeztetését, építőhely pedig, elhagyatott és el nem hagyott, annyi van, mint a nyű, az utóbbi időben nagyban építkeznek itt a Dorócolon,

az újsütetű építkezők, tele pénzzel, lebontják a valamikori urak ódon házait, változik a Dunára néző lankáson épült, legrégebb belgrádi városnegyed képe, no, szóval, Annával először végigmegyünk a Gospodar Jevrem utcán a Színművészeti Múzeumig, majd fölkaptatunk a Višnjic utcán, sehol egy élő lélek a homályba borult utcák hoszszán, az ablakok el vannak sötétítve, igaz, nem mind és nem egészen, végre aztán fölértünk a kaptatón, és máris ott vagyunk a Kalemegdánnál, megbeszéltük, hogy a parkba a Mihajlo fejedelem utca felől, a főbejáraton át léptünk be, és a széles sétányon megyünk végig, hadd lássuk, mint fest a belgrádiak kedvenc korzója ilyenkor, azám!, de ott sehol senki, a Városi Könyvtárnál levő kronométer húsz óra nyolc percet mutat, hűvös az idő, jó, hogy Anna valami melegebb holmit hozott magának Újbelgrádból, elment, hogy megnézzze a lakást, és elhozzon egypár nélkülözhetetlen holmit, Goran elutazott Veljevóba az övéihez, nagyon aggódnak érte, mondta, az

utolsó autóbust csípte el, tudjátok-e, hogy semmiféle busz, semmiféle jármű nem közlekedik Újbelgrád felől tizenhét óra után, hallom Annától, mindenki fél átmenni a hidakon, alig-alig fogtam ki egy taxit, utána meg valósággal átrepültünk a tök üres Branko-hídon, pedig nem is volt légiriadó, na és a taxis elmagyarázta, hogy sohasem lehet tudni, mikor jut eszükbe a nyakunkba sózni azokat az átkozott rakétáikat, már megbocsásson, kisasszony, hogy ilyen közönségesen fejezem ki magam, de hát tényleg átkozottak, mihez fogunk, ha lebombázzák hidainkat. Bizony jócskán pipás volt a taxisofőr, szemrevaló, fiatal ember különben, és csak úgy száguldozott a néptelen utcákon végig, egykettőre megérkeztünk, de — mesélte Anna — megvallom, nekem is nagy kő esett le a szívemről, amikor átértünk a hídon, megértem a taxist, sose lehet tudni, mikor kezdenek potyogni a lövedékek.

Hogy a bérautósok mennyire igaza volt, arról Anna meg én nagyon hamar meggyőződünk, no, de amíg a kalemegdáni kör sétányon, Toma Rokсандić Ribar szobra környékén tekeregve, a sötétben, melyben mind könnyebben tájékozódunk, itt-ott még akadt egy-két járókelő, és azok is éppúgy szedték a lábukat, mint mi ketten, pedig hát a Kalemegdán — az park, ahol sétálni szok-

tak, na, de akkor aztán, amikor kiértünk a főútra, a Nagy sétánynak a Száva felőli szakaszára, a déli égbolton egy óriási, narancsszínű gömböt pillantottunk meg, ahogyan zuhantában hatalmas tűzfénnyé lobban, majd kisvártatva hallatszott a robbanás is, hogy beledöndültek a kalemegdáni katakombák, rengett a föld a talpunk alatt, amikor futólépésben a sétaút korlátja felé vettük az irányt, amarra messzebb pedig egymást követték a detonációk, eltalálták a kerozinraktárt, állapította meg a közelükben egy férfigang, de nem fordultunk meg, hogy lássuk is, kicsoda, és csak ekkor szólaltak meg a riadót jelző szirénák, na, megint lóvá tették a mieinket, szólalt meg ugyanaz a hang, hiába, magasan repültek, a radarok nem tudták befogni őket, látják, mennyire elkéstek a riadóval, borzalmas tűzvész tört ki, folytatta az előbbi hang, Anna meg én hallgattunk, alattunk folydogált a Száva, a hatalmas víztömeg némán áramlott tova, meresztettem a szemem, de a homályban nem tudtam felfedezni azt a választóvonalat, amely mindig is kirajzolódott azon a helyen, ahol a Száva a Dunába ömlik, vagyis a torkolatnál magánál, ahol a Száva melegebb és puhább vize egyesül a Duna hideg és ridegebb vizével, erre szokta a volt férjem mondani, hogy rajtam kívül senki az égvilágon nem látja azt a vonalat, mert én képzelvek, de végül aztán meggyőződtem, hogy mégsem fantaziálok, mert maga is fölfedezte egy gyönyörű áttetszően ragyogó júniusi napon, egyik szokásos esti sétánkon, nem emlékszem, a hatvanas években jártunk-e még vagy már a hetvenes esztendőkből, nem tudom, elég az hozzá, hogy most, ebben a pillanatban, arra lent délen mintha pirkadóban volna, mert a tűz erősödik, és mind kiterjedtebb, sárgásan vörslő lángoszlopok nyaldossák az eget a füst fekete béklyóiban. Mi ez, kérdelem Annától, mintha ő tudhatná, mi az, ami még csak nem is hasonlít egyetlen eddigi támadásra sem Belgrád ellen, biztos vagyok benne, hogy nem hasonlít, márpedig annyi volt belőlük ebben az évezredben, bolgár is, török is, osztrák is, német is, és a szerbek mindig a védelmezők között voltak, százharminchét rombolást jegyzett föl a történelem, de ami most történik velünk, alighanem a förtelmes rombolások fejezetébe kerül, azok közé a logikátlan, értelmetlen dúlások fejezetébe, amely a küszöbön álló új évezreddel talán magától le is zárul. Ezek a lövedékek mintha valamiféle pokoli színjáték kellékei volnának, el sem ér a tudatunkig, hogy a kalemegdáni sétányról mi a saját városunk felperzselését szemléljük, folytatja az ismeretlen hang, ki lehet ez az ember, dohogok magamban, szeretném, ha eltávozna, tágulna in-

nen, noha olyan gondolatokat fogalmaz meg, amelyek közel állnak hozzám. Kikönyöklők a korlátan, fölötte vagyok a nagy folyók sötét térségeinek, Újbelgrád épületeit látom, körvonalaik villódzását a tűz délről érkező, félelmetes, erős visszfényében, vöröslük bizony az Avala meg a hegyaljai falvak felől is, mi minden éghet ott, egy pillanatra behunyom a szemem, és hirtelen felképzik előttem a hajdankori világ, képek elevenednek meg, Veljóm, a régi metszetekről, a Dunán evezős bárkák meg harci gályák ereszkednek lefelé, rengeteg van belőlük, a gályákon katonákat látok, hatalmas számszerjákat ajzának, és tudom, hogy ezek az fjak égő nyílveszők kilövésére szolgálnak, ezekkel árasztják el a várat, hiszen időtlen idők óta mindig is a tűz szolgált a pusztítás meg a fenyegetés eszközeként a háborúban, amott, egy másik hajón kőgolyó-bisokat raknak halomba, az evezős gálya — nehéz hadihajó — a torkolathoz közeleg, odafeketélik a pusztá, ingoványos szerémségi part, a golyóbisokkal a fellegvárat meg a kapukat fogják törni, ugyan mikori, talán a XII. századból származhat ez a jelenet, amidőn a bolgárok — Nándorférvár akkori urai — meg a várat bevenni akaró magyarok között zajlott az a híres csata, amelyben a magyarok a világon elsőnek vetették be létrahajító gépeiket — az úgy ment, hogy a kampós lajtorját a hajókról vetették a várfalakra, azok ott fennakadtak, s a magyarok nagy fűgén megmászták a várat — amely később, a török időkben, a Kalemegdán nevet kapja —, eközben hullottak is persze, de hát ki törődik az elesettekkel, ki törődött velük valaha is, lényeg, hogy süvitenek a tüzes nyilak, becsapódnak a golyóbisok, lángol a folyó tükre, az emberek jajveszékelnak, maga jól van, érdeklődik felőlem halkán Anna, a keze egészen hideg és nyirkos lett, igen, jól vagyok, meglehet, a tűnt idők forgószelébe izzadtam bele, amely a szemem előtt kavargó, hebegem, nem tudom, hol vagyok, menjünk, indítványozom, megtörténhet, hogy jótevőink ma este beváltják ígéretüket, és rávetik magukat a hidakra, mondja Anna, majd újra megragadja kezemet, amelyet az előbb kivontam az övből, odanézzem, ságja az égre szegezett tekintettel, odanézzem, s látom ám, hogy magasan a fejünk felett, valahogy lassan, egy fényes pont siklik, körülötte — nekünk legalábbis úgy tűnik — légelhárító gránátok robbannak, villannak, semmit sem bírnak neki, szólal meg az a bizonyos, még mindig a közelünkben levő férfigang, nagy magasságban repül, lőtávolon kívül van. Anna és én földbe gyökerezett lábbal állunk, és a szemünkkel kíséreljük a mozgó pontot, tán csak nem fogja pont most célba venni a hidat,

amely úgyszólván kartávolságnyira van tőlünk, a Kalemegdántól a hidig még háromszáz méter sincs légvonalban, aha, reszketek, s nem is tudom megállítani, amott meg bebeszélem magamnak, hogy milyen jó idegeim vannak, ugyan, reszketek, mint a nyárfalevél, és Anna is remeg, de a világító pont észak felé távolodik lassan, pedig igazában nagy sebességgel röptül a Fruška Gora felé, Újvidéket célozta meg, vélekedik a férfigang, legyen már vége egyszer, a világos pont átsiklott Zimony felett, és eltűnt a messzeségben.

Menjünk, mondom Annának, egészen megdermedtem, lépni is alig tudok, hát sokáig ácsorogtunk a mellvédnél, meg aztán hideg is van, feleli, ja, hideg, ennyi tüzelés ellenére, mondom, a hangom ridegen koppan, azért is fázunk, ettől a nagy fene tüzeléstől, tódítja Anna, visszatérünk az ösvények jótékony homályába, a szemünk hozzászokott a sötétbe, talán azért is, mert most már nem olyan sűrű, a lángba borult ég fénye idáig, sőt a Kis-Kalemegdánig is elér, már elhaladtunk a Cvijeta Zuzorić Műcsarnok mellett, nem tudom, ki állítja ki munkáit ezen a héten, tavaszi álmukban illatoznak a fenyők, akár csak a zsenge fű, az állatkert felé vezető járdán ereszkedünk, amikor váratlanul felbőgnek az oroslánok, kórusban huhognak a baglyok, sőt a sok madár számsuhogását is hallani vélem, ugyan mit gondolhatnak az állatok rólunk, az emberfajta örültségeiről, morfondírozik Anna, alig hallom, elhagyjuk a Kalemegdánt, és betérünk a Gospodar Jevrem utcába, most már közel vagyunk, nem tudom észrevette-e, hogy egyetlen macskát sem láttunk sehol, még macskák sincsenek az utcán, amikor légiriadó van, már hogy is láthatnánk őket ilyen sötétben, elbűnnek, válaszolom, no, megérkezünk a lakásba, csöng a telefon, Goran jelentkezik, azt mondja, órák hosszat hívogat bennünket, aggodott is eleget, hogy senki sem vette fel, nem tudja, mi történik velünk. Elmagyarázom, azért is mentünk el, hogy lássuk, mi történik velünk, vagyis hogy Belgrád bombázását néztük a kalemegdáni Nagy sétányról, pontosabban arról a helyről, ahol mintegy kétezer évvel ezelőtt Flavius híres IV. római légiója gyakorlatozott, azok, akik fölépítették és megerősítették Singidunum várát, a mai Kalemegdánt. Mi is, a két nő, mondom, ott gyakoroltuk a lövedékek megfigyelését, az egyik narancsszínű gömb alakot öltött, mielőtt felrobbant, a másik elment Újvidék felé. Az már telibe trafált egy csomó kőolajtartályt, mondja sötéten Goran, Újvidék lángban áll, most mondta be a rádió. Elszörnyedve hallgatók, tehát az alatt az idő alatt, amíg mi a parkból szaporán szedve a lábunk,

Borbély János és Varga Ilona–Zia bemutatása

Telefonon érdeklődött nálam lapunk működése iránt Borbély János. Megbeszélésünk alapján találkoztam vele és feleségével. A megnyerő modorú házaspárról kiderült, hogy a férj tagja a Magyar

Írószövetségnek, műfordító, a feleség pedig képzőművész. Újvidékről települtek át Bajára, itt laknak a lakótelepi Csónak utcában, immáron jó két éve. Mind ez ideig nem hallottam róluk. Méltók arra,

hogy bemutassam őket a Bajai Honpolgár olvasóinak.

Bánáti Tibor

Borbély Jánosról a jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000) címet viselő kiadvány szócikke az alábbiakat írja:

Borbély János (Újvidék, 1933. júl. 3.) műfordító, szerkesztő, pedagógus. – Az általános iskolát szülővárosában, a gimnáziumot (1951) Szabadkán végzi, magyar–szerbhorvát szakos általános iskolai tanári képesítést (1953) az újvidéki Tanárképző Főiskolán szerez. – 1953–57: általános iskolai tanár Újvidéken, 1957–1967: az Újvidéki Rádió bemondója, 1967–1977: újságírója, az Iskolarádió szerkesztője, 1977–1991: a rádió irodalmi műsorainak szerkesztője. 1991: nyugdíjas. – 1978: Bazsalikom Műfordító Díj; 1987: a szerbiai íróegyesületek közös műfordítói díja

az év legjobb fordításáért (Mirko Kovač: Európai költésrothadás, Újvidék, 1987.).

Műford.

Ranko Marinković, Kezek elb., Újvidék, 1961; Antonije Isaković, Páfrány és tűz, elb., uo., 1963; Mirko Božić, A kurlánok, r., uo., 1964; Ivan Goran Kovačić, A harag napjai, elb., uo., 1965; Ivo Čipiko, Pókhálóban, r., uo., 1967; Antun Šoljan, Rövid kirándulás, kistr., uo., 1969; Danilo Kiš, fővenyóra, r., uo., 1973; Milivoj Matošec, Kumroveci gyermekévek, ifjúsági r., uo., 1976; Danilo Kiš, Borisz Davidovics síremléke, elb., uo., 1978; Bp., 1981, 1990; Hrvoje Hitrec, Füstlakók, ifjúsági r., Újvidék, 1979; Duško

Vanevski: A táltos ló, mac. népmesék; uo. 1980; Aleksandar Tišma, Az ezerkettedik éjszaka, elb., uo., 1984; Az aranyhegyek birodalma, vál. műford. a mai jugoszláv prózából, uo., 1985; Danilo Kiš, A holtak enciklopédiája, elb., uo., 1986, Bp., 1990; Mirko Kovač, Európai költésrothadás, esszék, Újvidék, 1987; Mesedoboz 1–6, Újvidék–Bp., 1991; Danilo Kiš, Kételyek kora, esszék, tan. (többekkel), Pozsony–Újvidék, 1994; Dragan Velikić, Az északi fal, Újvidék, 2000.

A Novi Sadon kiadott HÍD című irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat 2001. márciusi (LXV. évf. 3. sz.) számában megjelent műfordítását az alábbiakban közöljük:

EGY PÉNTEKRŐL SZOMBATRA,

azaz 1999. március 26-áról 27-ére virradó éjszakán

SVETLANA VELMAR – JANKOVIĆ

Részlet a szerző Nigdina (Sehol sincs ország) című regényéből. Stubovi kulture Könyvkiadó, Belgrád, 2000

Sietek elmesélni, Veljóm, mi minden történt ennek a hosszúra nyúlt, de most már mégiscsak kifelé tartó napnak a végén, néhány perc múlva éjfél, a légiriadó még tart, és már hozzászoktunk, hogy időnként dörögnek a légelhárító ágyúk. Olyan egy órával ezelőtt, lehet, hogy valamivel korábban is, Annával megjöttünk éjszakai sétánkból, az a benyomásom, hogy éppenséggel kalandra vágytunk, elég az hozzá, hogy Anna indítványozta, pedig már este nyolc órára járt, ilyenkor szólalnak meg a légiriadó szirénái, hogy kisétáljunk a Kalemegdánra, el is mentünk nagy elővigyázatossággal lépegetve a hepehupás, gidres-gödrös sötét utcákon, mert nincs utcai közvilágítás, a zseblámpáinkat gyújtottuk meg, amikor valamely építkezés előtt haladtunk el, nem is mozdulok én sehová az elemes lámpám nélkül, mert bizony mindörökre megjegyeztem én a jó anyám figyelmeztetését, építőhely pedig, elhagyatott és el nem hagyott, annyi van, mint a nyúl, az utóbbi időben nagyban építkeznek itt a Dorcolon,

az újsütetű építkezők, tele pénzzel, lebontják a valamikori urak ódon házait, változik a Dunára néző lankáson épült, legrégebb belgrádi városnegyed képe, no, szóval, Annával először végigmegyünk a Gospodar Jevrem utcán a Színművészeti Múzeumig, majd fölkaptatunk a Višnjic utcán, sehol egy élő lélek a homályba borult utcák hoszsán, az ablakok el vannak sötétítve, igaz, nem mind és nem egészen, végre aztán fölértünk a kaptatón, és máris ott vagyunk a Kalemegdánnál, megbeszéltük, hogy a parkba a Mihajlo fejedelem utca felől, a főbejáraton át léptünk be, és a széles sétányon megyünk végig, hadd lássuk, mint fest a belgrádiak kedvenc korzója ilyenkor, azám!, de ott sehol senki, a Városi Könyvtárnál levő kronométer húsz óra nyolc percet mutat, hűvös az idő, jó, hogy Anna valami melegebb holmit hozott magának Újbelgrádból, elment, hogy megnézzék a lakást, és elhozzon egypár nélkülözhetetlen holmit, Goran elutazott Veljevóba az övéihez, nagyon aggódnak érte, mondta, az

utolsó autóbust csípte el, tudjátok-e, hogy semmiféle busz, semmiféle jármű nem közlekedik Újbelgrád felől tizenhét óra után, hallom Annától, mindenki fél átmenni a hidakon, alig-alig fogtam ki egy taxit, utána meg valósággal átrepültünk a tök üres Branko-hídon, pedig nem is volt légiriadó, na és a taxis elmagyarázta, hogy sohasem lehet tudni, mikor jut eszükbe a nyakunkba sózni azokat az átkozott rakétáikat, már megbocsásson, kisasszony, hogy ilyen közönségesen fejezem ki magam, de hát tényleg átkozottak, mihez fogunk, ha lebombázzák hidainkat. Bizony jócskán pipás volt a taxisofőr, szemrevaló, fiatal ember különben, és csak úgy száguldozott a néptelen utcákon végig, egykettőre megérkeztünk, de — mesélte Anna — megvalom, nekem is nagy kő esett le a szívemről, amikor átértünk a hídon, megértem a taxist, sose lehet tudni, mikor kezdenek potyogni a lövedékek.

Hogy a bérautósok mennyire igaza volt, arról Anna meg én nagyon hamar meggyőződünk, no, de amíg a kalemegdáni kör sétányon, Toma Roksandić Ribar szobra környékén tekeregve, a sötétben, melyben mind könnyebben tájékozódunk, itt-ott még akadt egy-két járókelő, és azok is éppúgy szedték a lábukat, mint mi ketten, pedig hát a Kalemegdán — az park, ahol sétálni szok-

tak, na, de akkor aztán, amikor kiértünk a főútra, a Nagy sétánynak a Száva felőli szakaszára, a déli égbolton egy óriási, narancsszínű gömböt pillantottunk meg, ahogyan zuhantában hatalmas tűzfénnyé lobban, majd kisvártatva hallatszott a robbanás is, hogy beledöndültek a kalemezdáni katakombák, rengett a föld a talpunk alatt, amikor futólépésben a sétaút korlátja felé vettük az irányt, amarra messzebb pedig egymást követték a detonációk, eltalálták a kerozinraktárt, állapította meg a közelükben egy férfihang, de nem fordultunk meg, hogy lássuk is, kicsoda, és csak ekkor szólaltak meg a riadót jelző szirénák, na, megint lóvá tették a mieinket, szólalt meg ugyanaz a hang, hiába, magasan repültek, a radarok nem tudták befogni őket, látják, mennyire elkéstek a riadóval, borzalmas tűzvész tört ki, folytatta az előbbi hang, Anna meg én hallgattunk, alattunk folydogált a Száva, a hatalmas víztömeg némán áramlott tova, meresztettem a szemem, de a homályban nem tudtam felfedezni azt a választóvonalat, amely mindig is kirajzolódott azon a helyen, ahol a Száva a Dunába ömlik, vagyis a torkolatnál magánál, ahol a Száva melegebb és puhább vize egyesül a Duna hideg és ridegebb vizével, erre szokta a volt férjem mondani, hogy rajtam kívül senki az égvilágon nem látja azt a vonalat, mert én képzelvek, de végül aztán meggyőződtem, hogy mégsem fantazialok, mert maga is fölfedezte egy gyönyörű áttetszően ragyogó júniusi napon, egyik szokásos esti sétánkon, nem emlékszem, a hatvanas években jártunk-e még vagy már a hetvenes esztendőben, nem tudom, elég az hozzá, hogy most, ebben a pillanatban, arra lent délen mintha pirkadóban volna, mert a tűz erősödik, és mind kiterjedtebb, sárgásan vörösülő lángoszlopok nyaldossák az eget a füst fekete béklyóiban. Mi ez, kérdelem Annától, mintha ő tudhatná, mi az, ami még csak nem is hasonlít egyetlen eddigi támadásra sem Belgrád ellen, biztos vagyok benne, hogy nem hasonlít, márpedig annyi volt belőlük ebben az évezredben, bolgár is, török is, osztrák is, német is, és a szerbek mindig a védelmezők között voltak, százharminchét rombolást jegyzett föl a történelem, de ami most történik velünk, alighanem a förtelmes rombolások fejezetébe kerül, azok közé a logikátlan, értelmetlen dúlások fejezetébe, amely a küszöbön álló új évezreddel talán magától le is zárul. Ezek a lövedékek mintha valamiféle pokoli színjáték kellékei volnának, el sem ér a tudatunkig, hogy a kalemezdáni sétányról mi a saját városunk felperzselését szemléljük, folytatja az ismeretlen hang, ki lehet ez az ember, dohogok magamban, szeretném, ha eltávozna, tágulna in-

nen, noha olyan gondolatokat fogalmaz meg, amelyek közel állnak hozzám. Kikönyöklők a korlátan, fölötte vagyok a nagy folyók sötét térségeinek, Újbelgrád épületeit látom, körvonalaik villódzását a tűz délről érkező, félelmetes, erős visszfényében, vöröslik bizony az Avala meg a hegyaljai falvak felől is, mi minden éghet ott, egy pillanatra behunyom a szemem, és hirtelen felképzik előttem a hajdankori világ, képek elevenednek meg, Veljóm, a régi metszetekről, a Dunán evezős bárkák meg harci gályák ereszkednek lefelé, rengeteg van belőlük, a gályákon katonákat látok, hatalmas számszerijakat ajzának, és tudom, hogy ezek az ifjak égő nyílveszők kilövésére szolgálnak, ezekkel árasztják el a várat, hiszen időtlen idők óta mindig is a tűz szolgált a pusztítás meg a fenyegetés eszközeként a háborúban, amott, egy másik hajón kőgolyó-bisokat raknak halomba, az evezős gálya — nehéz hadihajó — a torkolathoz közeleg, odafeketélik a pusztát, ingoványos szerémségi part, a golyóbisokkal a fellegrát meg a kapukat fogják tömni, ugyan mikori, talán a XII. századból származhat ez a jelenet, amidőn a bolgárok — Nándorfehérvár akkori urai — meg a várat bevenni akaró magyarok között zajlott az a híres csata, amelyben a magyarok a világon elsőnek vetették be létrahajító gépeiket — az úgy ment, hogy a kampós latorjákat a hajókról vetették a várfalakra, azok ott fennakadtak, s a magyarok nagy fűgén megmászták a várat — amely később, a török időkben, a Kalemezdán nevet kapja —, eközben hullottak is persze, de hát ki törődik az elesettekkel, ki törődött velük valaha is, lényeg, hogy süvítenek a tüzes nyilak, becsapódnak a golyóbisok, lángol a folyó tükre, az emberek jajveszékelnak, maga jól van, érdeklődik felőlem halkan Anna, a keze egészen hideg és nyirkos lett, igen, jól vagyok, meglehet, a tűnt idők forgószelébe izzadtam bele, amely a szemem előtt kavargó, hebegem, nem tudom, hol vagyok, menjünk, indítványozom, megtörténhet, hogy jótévőink ma este beváltják ígéretüket, és rávetik magukat a hidakra, mondja Anna, majd újra megragadja kezemet, amelyet az előbb kivontam az övemből, odanézzem, ságja az égre szegezett tekintettel, odanézzem, s látom ám, hogy magasan a fejünk felett, valahogy lassan, egy fényes pont siklik, körülötte — nekünk legalábbis úgy tűnik — légelhárító gránátok robbannak, villannak, semmit sem bírnak neki, szólal meg az a bizonyos, még mindig a közelünkben levő férfihang, nagy magasságban repül, lőtávolon kívül van. Anna és én földbe gyökerezett lábbal állunk, és a szemünkkel kíséjük a mozgó pontot, tán csak nem fogja pont most célba venni a hidat,

amely úgyszólván kartávolságnyira van tőlünk, a Kalemezdántól a hídig még háromszáz méter sincs légvonalban, aha, reszketek, s nem is tudom megállítani, amott meg bebeszélem magamnak, hogy milyen jó idegeim vannak, ugyan, reszketek, mint a nyárfalevél, és Anna is remeg, de a világító pont észak felé távolodik lassan, pedig igazában nagy sebességgel röpül a Fruška Gora felé, Újvidéket célozta meg, vélekedik a férfihang, legyen már vége egyszer, a világos pont átsiklott Zimony felett, és eltűnt a messzeségben.

Menjünk, mondom Annának, egészen megdermedtem, lépni is alig tudok, hát sokáig ácsorogtunk a mellvédnél, meg aztán hideg is van, feleli, ja, hideg, ennyi tüzelés ellenére, mondom, a hangom ridegen koppan, azért is fázunk, ettől a nagy fene tüzeléstől, tódítja Anna, visszatérünk az ösvények jótékony homályába, a szemünk hozzászokott a sötétbe, talán azért is, mert most már nem olyan sűrű, a lángba borult ég fénye idáig, sőt a Kis-Kalemezdánig is elér, már elhaladtunk a Cvijeta Zuzorić Műcsarnok mellett, nem tudom, ki állítja ki munkáit ezen a héten, tavaszi álmukban illatoznak a fenyők, akár csak a zsenge fű, az állatkert felé vezető járdán ereszkedünk, amikor váratlanul felbőgnek az oroszlánok, kórusban huhognak a baglyok, sőt a sok madár szárnyuhogását is hallani vélem, ugyan mit gondolhatnak az állatok rólunk, az emberfajta örültségeiről, morfondírozik Anna, alig hallom, elhagyjuk a Kalemezdánt, és betérünk a Gospodar Jevrem utcába, most már közel vagyunk, nem tudom észrevette-e, hogy egyetlen macskát sem láttunk sehol, még macskák sincsenek az utcán, amikor légiriadó van, már hogy is láthatnánk őket ilyen sötétben, elbűnnek, válaszolom, no, megérkezünk a lakásba, csöng a telefon, Goran jelentkezik, azt mondja, órák hosszat hívogat bennünket, aggodott is eleget, hogy senki sem vette fel, nem tudja, mi történik velünk. Elmagyarázom, azért is mentünk el, hogy lássuk, mi történik velünk, vagyis hogy Belgrád bombázását néztük a kalemezdáni Nagy sétányról, pontosabban arról a helyről, ahol mintegy kétezer évvel ezelőtt Flavius híres IV. római légiója gyakorlatozott, azok, akik fölépítették és megerősítették Singidunum várát, a mai Kalemezdánt. Mi is, a két nő, mondom, ott gyakoroltuk a lövedékek megfigyelését, az egyik narancsszínű gömb alakot öltött, mielőtt felrobbant, a másik elment Újvidék felé. Az már telibe trafált egy csomó kőolajtartályt, mondja sötétben Goran, Újvidék lángban áll, most mondta be a rádió. Elszörnyedve hallgatok, tehát az alatt az idő alatt, amíg mi a parkból szaporán szedve a lábunk,

hazaértünk, a rakéta a maga látszólag komótos tempójában már Újvidékre ért, és oda pottyant, ahová pottyannia kellett. Még jó, hogy hazamentem Valjevóba, mondja Goran, a mama szívbeteg létere már magánkívül volt aggodalmában, s kérdés, hogy holnaptól kezdve egyáltalán lesz-e városközi buszközlekedés, a sofőröknek nemigen akaródnak vállalni a kockázatot, egyébiránt pedig most majd én aggódom kettőtök miatt, mivel olyan előszeretettel kujtorogtok éjszakai riadók idején, ezt nem is említettétek az este, elnevetem az ügyet, elköszönök Gorantól, s átpasszolom Annának a kagylót, ne aggódj értünk, Goran, vihog Anna is, elkalandoztunk egy kicsit, máskülönbben biztonságban vagyunk, újbelgrádi mélyhűtőből elhoztam a túrós és meggyes pitét, két hete a nénikém küldte Nagybecskerekéről, az ő pitéje tökéletes, a konyhaművészet remeke, tőle tanultam meg sütni-főzni, de hát ő ebben utolérhetetlen, mivel nem vagy itt, nagy kár, hogy nem kóstolhatod meg ezt a kalácsot, mondogattam is a nénikémnek mindig, hogy ha cukrászdát nyitna, meggazdagodna belőle, te vagy az én gazdagságom, szokta mondani, ilyenkor, bizony, Goran a nénikém nevelt fel, miután a szülei meghaltak, ő virrasztott az ágyam mellett, mert beteges voltam, most meg nézd csak, milyen hálátlanul viselkedem, önző kutya vagyok, haladéktalanul jelentkeznem kell neki, hiszen a nénikém, holtbiztosan, újbelgrádi lakásomra telefonál, én meg itt vagyok, s amíg ő beleőrül az aggodalomba, én lazítok, nahát, szégyen, gyalázat!, most akkor tegyük is le, szia, Goran, hívom Nagybecskereket.

Éjfél múlt, Veljóm, szombat van már, március 27-e, az a nap, melyről az iskolában azt tanultuk, hogy jelentős dátuma történelmünknek, bizony, nem akármilyen nap volt ez az 1941. március 27-e, amikor egy tisztí összeesküvés meg utcai tömegtüntetések után — a kommunistáknak nemigen volt kanaluk ebben az összeesküvésben, később azonban kisajátították maguknak mind a katonatisztek, mind pedig a tüntetők győzelmét, a kommunisták már ilyenek, szeretnek kisajátítani, ezt most meg merem vallani, mindekelőttem magam miatt —, no, szóval, mindezek után megbukott a kormány, amely két nappal korábban Megnemtámadási szerződést kötött a Jugoszláv Királyság nevében a hitleri Németországgal. „Inkább a háborút, mint az ilyen békét!” — harsogták a tüntetők, és nem telt bele egypár nap, a háború ki is tört, a németek lebombázták Belgrádot, és ezek a bombák, most az egyszer engedj meg, Veljo, hogy patetikus legyek, s melléke-

sen ne jegyezd meg, hogy a fellengzősség egyáltalán nem áll jól nekem, igaz, hogy nem illik hozzám, ezek a bombák azonban teljesen tönkreverték, izzé-porrá zúzták gyermekkorunk nyugalmas világát.

Megyek aludni, Veljóm, Anna már ágyba bújt, igazán jólesik, hogy itt van, remekül megértjük egymást, ma este pedig mindketten, a két kalandornő, fáradtak vagyunk. Ez a harmadik bombázás, amit megértem Belgrádban, kettőt gyerekkoromban, a németet meg a szövetségese-két, s öregségemre ezt a mostanit, melyet a NATO-erők hajtanak végre, három

bombázást a levegőből, mindegyike sok napig tartott számtalan bevetésben ismétlődve, ez, ötvenöt éves koromhoz képest is, túlon túl sok, mostanra torkig vagyok mindannyiukkal, és ezért sietek az álmok birodalmába, remélem, hogy ebben a kellemes országban nem látogat meg ezen az éjszakán is az a kellemetlen jelenség, amely a kollektív tudatalatti mélyrétegeiben lapul.

Borbély János fordítása

Varga Ilona-Zia festőművész röviden így vall magáról:

Sugovica

lavírozott tus

1934-ben születtem Újvidéken (Jugoszlávia). Az általános iskolát Óbecsén végeztem, majd az újvidéki magyar tannyelvű tanítóképzőben szereztem tanítói oklevelet 1952-ben. Oktatói munkám mellett 1964-ben beiratkoztam az újvidéki pedagógiai főiskolára, itt két évvel később diplomáztam Bogomil Karlavarisz európai hírű festőművész tanszakán. Mindvégig,

azaz 1991-ig, amikor nyugdíjba vonultam, Bácspalánkán dolgoztam mint rajzpedagógus. Tagja vagyok a Vajdasági Rajzpedagógusok Egyesületének, rendszeresen részt vettem a közös tárlatokon. A vajdasági rajzpedagógusok V. kiállításán egyik munkám díjat kapott. Alkotásaim, többek között, eljutottak Németországba, Franciaországba és Ausztráliá-

ba. Több évtizedes munkásságom során, úgy is mint rajztanár, de magánemberként is, számtalan európai tanulmányi kirándulást tettem, eközben bejártam kontinensünk legnevezetesebb képtárait, szép-művészeti múzeumait és köztéri műreme-

keit Moszkvától Amszterdamig és Berlinton Athénig. Tanulmányaim során valamenynyi képzőművészeti technikával és anyaggal megismerkedtem. Jelenleg üvegfestéssel foglalkozom. 1998 óta Baján élek.

Megjelent Bánáti Tibor Mesélő házak – Baja

Baja, 2001.

Sokféle arca van Bajának, ennek az Észak-Bácska fővárosaként, a vizek városaként, aprócska mediterrán szigetként is emlegetett településnek. Változtatta az idő, s változtatja a tér. Egy hatalmas kinetikus műnek is, végső soron a megmaradásvágy és az alkotóerő szüntelenül változó emlékművének is nevezhetnénk a várost. Vagy ahogyan Széll Péter polgármester fogalmaz Bánáti Tibor könyvének előszavában: „Baja nem alföldi, de nem is dunántúli város, hanem sajátos átmenet e kettő között, ami földrajzi elhelyezkedésének, sokszínű nemzetiségi összetételének is köszönhető. Egy darabka a régi Bácskából. A város nem tartozik azon szerencsés települések közé, melyek épített öröksége 1000 éves történelmünk minden korszakát őrzi. A török hódoltság megszűnése után, a XVII-XVIII. században népesült be újra. Bár minden bizonynyal megőrzött valamit településszerkezetében a távoli múltból, a városkép mai arculata csak mintegy 250 éve kezdett kialakulni.

A város épített örökségének kíván emléket állítani ez a képeskönyv. A

szerező, Bánáti Tibor és a művészi fotókat készítő dr. Pazár László nem szűken értelmezett építész-történetet ad az olvasó kezébe. Szélesebb olvasókör számára is élvezhetően és érthetően leírja az épület stílusjegyeit, fontos adatokat szolgáltat az építetőre, építőre, az épület történetére vonatkozóan, nyomon követhetjük a funkcióváltozásokat, az átépítéseket. Az általa bemutatott házak életre kelnek, benépesülnek hajdan élt híres és kevésbé híres emberekkel, akik az itt élőknek a személyes történelmet jelentik. A bajaiak és a városba látogatók számára az épületeken keresztül megelevenedik egy soknemzetiségű város, Észak-Bácska fővárosának történelme.”

Ennek tudatában Bánáti Tibor írásaitól vagy dr. Pazár László fotóitól sem várhatjuk azt, hogy minden, Baját városképpileg meghatározó részletet felvillantsanak. A megmutatás és a kihagyás logikáját vizsgálva törvényszerűnek és jó döntésnek tartom, hogy kevesebb figyelmet szentelnek a mára jellegtelenül átépített, sajátos jegyeitől megfosztott épületeknek, valamint a

városkép XX. század végi átformálódásának, több rétegűvé válásának.

Baja város építészeti emlékeinek számbavétele és leírása az elmúlt évszázadban néhány alkalommal már megtörtént (Nagy András egykori városi főmérnök, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja, Major Máté Kossuth-díjas építész stb.), ezek a munkák azonban csak néhány kiemelt jelentőségű épületről szólnak, ugyanakkor ma már könyvritkaságnak számítanak és pusztán a könyvtárak polcain érhetők el.

Baja város építészeti értékeinek, műemléki épületeinek ilyen összefoglaló érvényű, történeti és esztétikai szempontokat is figyelembe vevő bemutatására, melyre Bánáti Tibor vállalkozott, régóta igény volt. Örömmel üdvözölhetjük tehát ezt a hiánypótló, most már mindenki számára hozzáférhető, megszerezhető könyvet: Bánáti Tibor Mesélő házak – Baja címmel megjelent, küllemében is remek kiadványt.

Kovács Zita

BAJAI HONPOLGÁR

Városi és Környezetvédelmi Lap
2001. október
XXI. évfolyam 10. (112.) szám
Ár: 100 Ft

Városi és Környezetvédelmi Lap

Megjelenik minden hónap első napján ISBN 1416-4469

<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgr/mutato.htm>

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felleg vezető:
Bánáti Tibor

Tajjai:
Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sárosy Józsefné, Schmidt Antal

Tervező szerkesztő:
Bálint Attila

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltvány Imre u. 14.

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

A könyv megvásárolható az alábbi helyeken:

- József Attila Művelődési Központ és Ifjúsági Ház portája, Árpád tér 1.
- Türr István Múzeum irodája, Deák Ferenc u. 1.
- Tourinform Iroda, Szentháromság tér 5.
- Attila Könyvesbolt, Szabadság út 24. és a Tóth Kálmán tér 8. sz. alatti kapualji könyvtárusítóhely
- Legenda Könyvesbolt, Déri Frigyes sétány 2.
- Lord Könyvesbolt, Tóth Kálmán tér 1.
- a Tóth Kálmán téri újságos pavilon